

OBOWIĄZEK WYCHOWAWCZY OJCZYMA (MACOCHY) WZGLĘDEM PASIERBA

MONIKA LEWANDOWSKA - URBANOWICZ*

DOI: 10.26399/iusnovum.v17.2.2023.15/m.lewandowska-urbanowicz

STRESZCZENIE

W artykule zostało podjęte zagadnienie rodzin zrekonstruowanych, a dokładniej – roli poszczególnych członków takich rodzin i procesów, jakie w tego rodzaju rodzinach zachodzą. Z uwagi na wielość tych procesów skupiono się na rozważaniach dotyczących procesu wychowawczego ojczyrna (macochy) względem pasierba poprzez ustalenie jego treści, zakresu i roli. Tekst stanowi więc analizę obowiązku rodzica przybranego względem pasierba, wskazując na jego normatywne źródła, a także na analizę przedmiotowego obowiązku w odniesieniu do władzy rodzicielskiej współmałżonka oraz w odniesieniu do władzy rodzicielskiej drugiego rodzica biologicznego pozostającego poza rodziną zrekonstruowaną. Poczynione tu rozważania mają więc na celu wykazanie zasadniczej tezy artykułu, że aby bieżąca piecza rodzica przybranego nad dzieckiem była skuteczna, należałoby uniezależnić sytuację ojczyrna (macochy) w zakresie obowiązku wychowawczego od sytuacji rodzica biologicznego, wynikającej z przysługującej mu władzy rodzicielskiej, i wprowadzić np. instytucję tzw. „pieczy rodzica przybranego”; obejmowałaby ona niektóre uprawnienia i obowiązki typowe dla stosunku władzy rodzicielskiej i byłaby niezależna od władzy rodzicielskiej rodzica biologicznego dziecka. Mogłaby być odpowiednikiem istniejącej w prawie angielskim instytucji odpowiedzialności rodzicielskiej.

Słowa kluczowe: obowiązek wychowawczy, ojczym, macocha, pasierb, współmałżonek, władza rodzicielska, rodzic biologiczny, rodzina zrekonstruowana, instytucja odpowiedzialności rodzicielskiej

---

* mgr, Uczelnia Łazarskiego w Warszawie (Polska), e-mail: m.lewandowska25@vp.pl, ORCID: 0000-0002-3538-4249

STEPPARENTS' UPBRINGING OBLIGATION TOWARDS THEIR STEPCHILDREN

ABSTRACT

The article deals with the issue of reconstructed families, and more specifically, the role of individual members of such families and the processes that take place in such families. Due to the multiplicity of the above processes, the article focuses attention on the deliberations about the stepparent's upbringing process towards the stepchild by determining its content, scope and role. The present article is therefore an analysis of the above duty of the stepparent towards the stepchild, pointing out its normative sources, and also an analysis of this duty in relation to the parental authority of the spouse, and in relation to the parental authority of the other biological parent remaining outside the reconstructed family. The deliberations presented in the article are aimed at demonstrating the main thesis of the article that in order for the foster parent's current custody of the child to be effective, the situation of the stepparent in terms of the upbringing obligation should be made independent of the situation of the biological parent, which results from the parental authority vested in him/her, and introduce, for example, the institution of the so-called "adoptive parent's care", which would include some rights and obligations typical of parental authority and would be independent of the parental authority of the child's biological parent. It could be an equivalent of the concept of parental responsibility existing in the English law.

Keywords: upbringing obligation, stepparent (stepfather/stepmother), stepchild, spouse, parental authority, biological parent, reconstructed family, parental responsibility

WPROWADZENIE

Myśląc o rodzinach zrekonstruowanych i relacjach w nich panujących, zastanawiamy się nad kwestiami związanymi z wychowaniem, a dokładniej – nad obowiązkiem wychowawczym ojczyma (macochy) względem pasierba. Problematyka obowiązków wychowawczych ojczyma (macochy) względem przybranego dziecka różni się znacznie od sytuacji rodzica biologicznego, choć zbliżone są role społeczne, które przypada im realizować. W sferze wychowawczej, pomimo poważnej i znaczącej roli ojczyma (macochy) w procesie wychowawczym pasierba, regulacja prawna daleka jest od rozwiązania modelowego, którym w tym przypadku jest sposób ukształtowania pozycji rodzica biologicznego wobec jego dziecka. Regulacje w tej materii na podstawie przepisów polskiego prawa rodzinnego na przestrzeni lat uległy znacznemu wzbogaceniu w dziedzinie poglądów i spostrzeżeń na prawne aspekty relacji między powinowatymi. Na podkreślenie zasługuje fakt, że pasierb jest uznawany za członka rodziny w rozumieniu art. 23 i 27 krio, a ojczym (macocha) to osoba zobowiązana do zaspokajania potrzeb pasierba w sferze materialnej w ramach istniejącej rodziny zrekonstruowanej. Co prawda, interpretacja przepisów krio nie jest aż tak daleka, aby tworzyć normy przyznające przybranym rodzicom uprawnienia i obowiązki w sferze wychowawczej wobec pasierba na podstawie krio. Jednakże zarówno w doktrynie, jak i w orzecznictwie podniesiono kwestię udziału przybranego rodzica w procesie wychowywania pasierba na podstawie norm z art. 23 i 27 krio w zakresie wzajemnej pomocy i współdziałania dla

zaspokajania potrzeb założonej rodziny. Formy pomocy i współdziałania, o których mowa, mogą przejawiać się w różny sposób, poczynając od wsparcia moralnego współmałżonka w jego troskach i problemach życia codziennego, a na roszczeniach wobec współmałżonka o pomoc w zaspokajaniu osobistych zobowiązań alimentacyjnych wobec krewnych małżonka zobowiązanego kończąc.

Mówiąc o obowiązku wychowawczym rodzica przybranego, należy ustalić jego treść i zakres, a także dokonać porównania między nim a obowiązkiem wychowawczym rodzica biologicznego oraz zastanowić się nad możliwością wprowadzenia nowych rozwiązań w polskim prawie rodzinnym, które wzmocniłyby pozycję rodzica przybranego wobec pasierba. Temu zagadnieniu poświęcony jest niniejszy artykuł.

OBOWIĄZEK WYCHOWAWCZY OJCZYMA (MACOCHY)

Przynależność pasierba do rodziny w myśl art. 23 i 27 krio¹ determinuje jednocześnie udział przybranego rodzica w jego procesie wychowawczym. Ojczym (macocha), mimo że nie przysługuje mu władza rodzicielska, ma obowiązek wspierać swojego współmałżonka w procesie wychowania i utrzymania pasierba. Utrudnianie kontaktów, niewłaściwe traktowanie pasierba, ograniczanie współmałżonkowi możliwości wypełniania jego praw i obowiązków względem pasierba mogą doprowadzić nawet do rozvodu między małżonkami. Takie działanie może być przez sąd uznane nawet za przyczynę rozkładu pożycia małżeńskiego, a co za tym idzie – przez takie zachowanie ojczym (macocha) może zostać uznany za wyłącznie winnego rozpadu małżeństwa.

W wyroku z dnia 7 marca 1953 r. w sprawie C 2031/52 (OSN 1953, poz. 123) Sąd Najwyższy podkreślił, że:

(...) dzieci jednego ze współmałżonków z poprzedniego małżeństwa wchodzi do rodziny, która zostaje założona przez nowy związek małżeński tego małżonka. Osoba, która zawiera związek małżeński z osobą posiadającą nieletnie dzieci z poprzedniego małżeństwa, jakkolwiek nie sprawuje prawnej pieczy nad nimi, powinna wspólnie ze współmałżonkiem starać się o ich utrzymanie i wychowanie. Uchybia tym obowiązkom małżonek, który zachowaniem swoim stwarza warunki utrudniające drugiemu małżonkowi wypełnianie obowiązku troski o fizyczny i duchowy rozwój dzieci tego małżonka z poprzedniego małżeństwa, w szczególności gdy bez uzasadnionych powodów nie zgadza się na pobyt dzieci we wspólnym domu lub doprowadza drugiego małżonka do oddania dzieci na wychowanie poza wspólnotę rodzinną. Złe obchodzenie się przez współmałżonka z dziećmi drugiego małżonka może stanowić ważną przyczynę rozkładu pożycia małżeńskiego, godzi bowiem w uczucia rodzicielskie tego małżonka i może utrudnić mu wykonywanie obowiązków troski o utrzymanie i wychowanie dzieci.

W tego rodzaju sytuacji, gdyby okazało się, że stosunek rodzica przybranego względem pasierba jest niewłaściwy i uchybia jego obowiązkom wobec założonej przez związek z rodzicem biologicznym rodziny, a w konsekwencji staje się

---

¹ Zob. art. 23 i 27 Ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2020 r., poz. 1359).

przyczyną lub jedną z przyczyn rozkładu pożycia stron, przyczyna taka może przedstawiać się jako zawiniona przez rodzica przybranego, co może doprowadzić do orzeczenia rozwodu małżeństwa stron bądź z winy rodzica przybranego, bądź z winy obu stron, zależnie od tego, czy przyczyna ta okazałaby się wyłączną, czy też tylko współprzyczyną obok przyczyn zawinionych przez rodzica biologicznego dziecka². Jednocześnie w wyroku z dnia 18 listopada 1961 r. 2 CR 325/61 Sąd Najwyższy – Izba Cywilna³ wskazał, że:

(...) macocha może być uznana za osobę będącą „najbliższym członkiem rodziny” zmarłego (pasierba), uprawnioną do otrzymania zadośćuczynienia przewidzianego w art. 166 Kodeksu zobowiązań z dnia 27 października 1933 r. (Dz.U. nr 82, poz. 598)⁴, jeżeli opiekowała się nim jak swoim synem od najmłodszych lat jego życia. Bez względu na to, czy pogląd ten ma zastosowanie do „rodziny”, o jakiej mowa była w art. 14 ustawy Kodeks rodzinny z dnia 27 czerwca 1950 r. (Dz.U. nr 34, poz. 308)⁵, może on w każdym razie stanowić wskazówkę interpretacyjną przy wykładni art. 166 Kodeksu zobowiązań z 27 października 1933 r. (Dz.U. nr 82, poz. 598), operującego pojęciem „rodziny” w szerszym rozumieniu, akcentującym raczej – z punktu widzenia rzeczywiście doznanej krzywdy moralnej – faktyczny układ stosunków rodzinnych, a nie formalną kolejność pokrewieństwa.

Jak wskazuje się w orzecznictwie, wzajemne prawa i obowiązki ojczyrna (macochy) względem pasierba zbliżone są do tych, jakie spoczywają na rodzicach biologicznych i ich dzieciach, co ma również przełożenie na wynikające z tego tytułu dalsze uprawnienia w zakresie mogących przysługiwać im świadczeń rodzinnych bądź odszkodowawczych.

Przechodząc dalej, wzajemna pomoc i współdziałanie w zaspokajaniu potrzeb rodziny ze strony przybranego rodzica i pasierba, o których mowa powyżej, może przyjmować także inne formy i sposoby. Mogą być to: wsparcie moralne czy emocjonalne współmałżonka, pomoc finansowa w zakresie zaspokajania zobowiązań alimentacyjnych współmałżonka wobec jego krewnych. Katalog działań podejmowanych w ramach pomocy jest więc obszerny. Dlatego należałoby dokonać ich uporządkowania i wyróżnić te o szczególnie doniosłym znaczeniu dla wspólnoty rodzinnej⁶. Wyznacznikiem omawianych działań wydaje się art. 27 krio, zawierający zakodowane normy, które pozwalają na konkretyzację generalnego sformułowania w zakresie obowiązku pomocy i współdziałania. W obszarze takich działań podejmowanych przez małżonków ma być ich praca w zakresie zaspokajania potrzeb rodziny. Potrzeby, o których mowa mogą mieć zarówno charakter majątkowy, jak i niemajątkowy. Ich zaspokojenie może mieć więc postać świadczenia w pieniądzu lub postać świadczenia majątkowego w naturze, może być to praca we wspólnym

---

² Zob. wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 7 marca 1953 r., C 2031/52, OSNCK 1953, nr 4, poz. 123, Legalis nr 179783.

³ Zob. wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 18 listopada 1961 r., 2CR 326/61, OSNC 1963, nr 2, poz. 32, LEX nr 105715.

⁴ Zob. art. 166 Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej – Kodeks Zobowiązań z dnia 27 października 1933 r. (Dz.U. z 1933 r., nr 82, poz. 598).

⁵ Zob. art. 14 ustawy Kodeks Rodzinny z dnia 27 czerwca 1950 r. (Dz.U. z 1950 r., nr 34, poz. 308).

⁶ Zob. podobnie A. Szlezak, *Prawnorodzinna sytuacja pasierba*, Poznań 1985, s. 87.

gospodarstwie domowym albo osobiste starania o wychowanie dzieci⁷. Mówiąc o potrzebach o charakterze majątkowym, mam tu na myśli m.in. obowiązek alimentacyjny ojczyma (macochy) względem pasierba. W art. 144 krio, dotyczącym obowiązku alimentacyjnego między powinowatymi, uzależnia się przedmiotowe roszczenie od jego zgodności z zasadami współżycia społecznego, co sprawia, że w wypadku alimentacji pasierba zasadę tę należy respektować w całej rozciągłości również na podstawie art. 27 krio⁸.

W literaturze przedmiotu obowiązek alimentacyjny obciążający rodziców (prawnych) dziecka wyprzedza, co do zasady, obowiązek alimentacyjny ojczyma (macochy) tego dziecka. Obowiązek powinowatego może powstać, gdy możliwości zarobkowe i majątkowe rodziców dziecka nie są wystarczające do zaspokojenia jego usprawiedliwionych – w danych okolicznościach – potrzeb⁹. Obowiązek przewidziany w art. 27 krio „dotyczy całej rodziny w jej aktualnym kształcie, odnosząc się także do wychowujących się w niej dzieci tylko jednego małżonka”¹⁰.

W piśmiennictwie wprowadzono postulat, żeby potrzeby pasierba, traktowanego jako członka rodziny tworzonej przez małżonków, były zaspokajane łącznie z potrzebami całej rodziny, a zatem zasadniczo na podstawie art. 27 krio¹¹.

Poza potrzebami o charakterze materialnym, małżonkowie są zobowiązani do zaspokajania potrzeb rodziny także w drodze świadczeń niematerialnych, przy czym bez znaczenia pozostaje tu węzeł pokrewieństwa między tymi osobami. Dlatego też jeśli członkiem takiej rodziny jest pasierb, obowiązkiem ojczyma (macochy) jest, w świetle art. 27 krio, pomoc współmałżonkowi w jego wychowaniu. Pomoc w tym zakresie, polegająca na osobistych staraniach o wychowanie pasierba, stanowi obowiązek ciążyący na przybranym rodzicu w sposób odpowiadający sytuacji prawnej małżonków względem siebie. Działania wychowawcze, jakie podejmuje ojczym (macocha), nie są więc przejawem wykonywania władzy rodzicielskiej, tak jak mogłoby to wynikać z psychologicznego i pedagogicznego punktu widzenia.

Jak była mowa wcześniej, zwolnienie z obowiązku przyczyniania się do zaspokajania potrzeb rodziny może nastąpić poprzez realizację jednego z trzech wskazywanych zachowań. Dlatego można by uznać, że działania wychowawcze czy praca we wspólnym gospodarstwie domowym nie będą obowiązkami małżonka, jeśli spełni on świadczenie pieniężne w określonej wysokości. Tak np. poprzez osobiste

---

⁷ Zob. podobnie J. Strzebińczyk, *Udział powinowatych dziecka w jego utrzymaniu i wychowaniu według KRO*, Wrocław 1985, s. 47; inaczej B. Dobrzański, który wskazuje, że udział rodzica przybranego w wychowywaniu pasierba wynika z treści norm moralnych regulujących funkcjonowanie „zdrowych” rodzin zrekonstruowanych (B. Dobrzański, w: B. Dobrzański, J. Ignatowicz (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 1975, s. 817).

⁸ J. Strzebińczyk, *Udział powinowatych...*, op. cit., s. 47–48.

⁹ T. Smyczyński, w: T. Smyczyński, J. Gajda, M. Nazar (red.), *System Prawa Prywatnego. Prawo rodzinne i opiekuńcze*, t. 11, Warszawa 2014, s. 229, Nb 36; zob. także A. Szlęzak, *Prawnoro dzinna sytuacja pasierba*, op. cit., s. 69–72.

¹⁰ H. Dolecki, w: H. Dolecki, T. Sokółowski, M. Andrzejewski, J. Haberko, A. Lutkiewicz-Rucińska, A. Olejniczak, A. Sylwestrzak, A. Zielonacki (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Lex/el. 2013, art. 27 krio.

¹¹ J. Strzebińczyk, *Udział powinowatych...*, op. cit., s. 49; por. A. Haak-Trzaskowska, w: H. Haak, A. Haak-Trzaskowska (red.), *Małżeństwo (zawarcie małżeństwa, prawa i obowiązki małżonków)*, Warszawa 2022, komentarz do art. 27, Nb 2.

starania o wychowanie dzieci może zwolnić się z obowiązku świadczenia pieniężnego. Tego rodzaju stwierdzenie nie wydaje się jednak zasadne. Mając na uwadze przepisy regulujące władzę rodzicielską (art. 95 krio), należy wskazać, że obowiązek osobistych starań rodzica biologicznego o wychowanie dziecka nie ma charakteru pobocznego i tym samym nie można zwolnić się od niego, wykonując świadczenie pieniężne. W przepisach regulujących władzę rodzicielską ustawodawca nie nakłada na ojczyrna (macochę) żadnych obowiązków, natomiast reguluje tylko obowiązki wychowawcze i te powstające pomiędzy rodzicami a ich biologicznymi dziećmi¹². Dlatego też należy rozważyć, czy w tym przypadku słuszne byłoby zastosowanie art. 95 § 1 krio przez analogię. Wydaje się, że silniejsze uzasadnienie ma stanowisko przeciwne. Stosunek prawny władzy rodzicielskiej wynika ze związków krwi, wobec czego wszelkie odstępstwa od konsekwencji określonych ustawą dla pokrewieństwa powinny wyraźnie wynikać z ustawy i dotyczyć uregulowanych stosunków adopcji albo rodziny zastępczej. Mówiąc o nadrzędności obowiązku osobistych starań o wychowanie dziecka w stosunku do innych form zachowań, będących realizacją obowiązku przyczyniania się do zaspokajania potrzeb rodziny, należy odwołać się do reguł funkcjonalnych wykładni. W hierarchii wartości, na które wskazuje ustawodawca, wartością nadrzędną jest dobro dziecka, wobec czego obowiązkiem rodziny, w której to dziecko się wychowuje, jest ochrona jego dobra. Oczywiście rola rodziców (małżonków) nie może się sprowadzać tylko do zaspokajania potrzeb materialnych takiego dziecka, ale muszą oni mieć także na uwadze jego wychowanie i kształtowanie jego osobowości.

Według K. Jagielskiego, a także T. Sokołowskiego¹³, pojęcie wychowywania dziecka należy rozumieć poprzez wyodrębnienie w jego ramach wychowania fizycznego, przejawiającego się troską o prawidłowy rozwój sprawności fizycznej i zdrowie dziecka, oraz wychowania psychicznego, które polegać ma na wpajaniu dziecku poczucia moralnego, wyrobieniu u niego poczucia osobistej godności, kształtowaniu jego światopoglądu i rozwijaniu umysłowych umiejętności przez zapewnienie mu odpowiedniego wykształcenia. Według K. Jagielskiego składnikami elementu osobowego władzy rodzicielskiej są: troska o zapewnienie dziecku odpowiednich warunków egzystencji, ochrony przed niebezpieczeństwami oraz właściwego rozwoju¹⁴.

J. Ignatowicz w ramach instytucji pieczy nad osobą dziecka wyróżnia obowiązek jego wychowania (rozróżniając również wychowanie fizyczne i duchowe), obowiązek kierowania dzieckiem, troskę o zapewnienie mu odpowiednich warunków egzystencji oraz bezpieczeństwa¹⁵.

Rozbudowany podział składników elementu osobowego władzy rodzicielskiej przedstawił T. Sokołowski. Zdaniem tego autora brak rozłączności zakresów znaczeniowych poszczególnych elementów w proponowanych wcześniej podziałach

¹² A. Szlęzak, *Prawnorodzinna sytuacja pasierba*, op. cit., s. 89.

¹³ K. Jagielski, *Istota i treść władzy rodzicielskiej*, „Studia Cywilistyczne” 1963, Kraków, s. 124, 126, 128; T. Sokołowski, *Władza rodzicielska nad dorastającym dzieckiem*, Poznań 1987.

¹⁴ K. Jagielski, *Istota i treść władzy rodzicielskiej*, op. cit., s. 124, 126, 128.

¹⁵ J. Ignatowicz, w: J. Ignatowicz, M. Nazar, J. Nowacki, L. Rodak, S. Tkacz, Z. Tobor (red.), *Prawo rodzinne*, Warszawa 2016, s. 152.

determinuje podział składników pieczy nad osobą dziecka na: 1) wychowanie, tj. osobiste kształtowanie osobowości dziecka, jego postaw emocjonalnych i predyspozycji intelektualnych, 2) kierowanie, rozumiane jako określanie miejsca pobytu dziecka, nadzorowanie trybu jego życia, decydowanie i uczestniczenie dziecka w środowiskach pozarodzinnych, dobór i kontrolę informacji, 3) troskę o środowisko materialne dziecka, 4) troskę o osobę dziecka w aspekcie fizycznym, 5) koordynację fizycznej i umysłowej sprawności dziecka. Autor ten dopuścił krzyżowanie się zakresów pojęciowych poszczególnych elementów¹⁶.

Przedstawione koncepcje ukazują dążenie do sformułowania możliwie precyzyjnej siatki pojęciowej, określającej zakres władzy rodzicielskiej i wchodzącego w jej skład elementu osobowego. Atutem tych analitycznych ujęć osobowego elementu władzy rodzicielskiej jest interpretacja składników pieczy nad osobą dziecka, którą traktować należy jako rozwinięcie i uszczegółowienie sformułowań zawartych w omawianych przepisach kodeksowych, co pozwala na przybliżenie ich znaczenia i określenie zakresu władzy rodzicielskiej. Ponieważ nieuniknionym jest przenikanie się wyodrębnionych składników, tego rodzaju ujęcia nie mogą być traktowane jako klasyfikacje w sensie logicznym. Ich użyteczność tym samym w praktyce stosowania przepisów prawa rodzinnego jest ograniczona.

Innymi ujęciami struktury elementu osobowego władzy rodzicielskiej, zaproponowanymi w piśmiennictwie i uwzględniającymi przywołane trudności interpretacyjne, są według J. Strzebińczyka, w ramach pieczy nad osobą dziecka: 1) działanie czysto faktyczne, którego podjęcia wymaga dobro dziecka, nieobjęte jednoznacznie treścią innych stosunków prawnorodzinnych między rodzicami a dziećmi, 2) sformalizowana decyzja rodziców, podejmowana głównie w interesie dziecka i w sposób istotny kształtująca jego niemajątkową sytuację prawną¹⁷. Autor ten dokonał odróżnienia faktycznego działania rodziców, których różnorodność podważa celowość proponowania ich podziału, od działań mających na celu ukształtowanie sytuacji prawnej dziecka.

W doktrynie i orzecznictwie stwierdzono, że nie należy ograniczać atrybutów władzy rodzicielskiej tylko do działań podyktowanych dobrem dziecka. Zgodnie z treścią art. 110 krio należy brać pod uwagę możliwość nadużycia władzy rodzicielskiej, a więc wykonywania jej w sposób sprzeczny z dobrem dziecka. W takiej sytuacji zasadne są oczywiście: interwencja sądu opiekuńczego i wydanie postanowienia o pozbawieniu władzy rodzicielskiej. Ponieważ dobro dziecka stanowi główną dyrektywę określającą sposób wykonywania władzy rodzicielskiej, jest ono wyznacznikiem jej oceny, decydującej o podjęciu ewentualnej interwencji przez sąd opiekuńczy¹⁸.

---

¹⁶ T. Sokołowski, *Władza rodzicielska nad dorastającym dzieckiem*, op. cit., s. 32–33; idem, w: H. Dolecki, T. Sokołowski, M. Andrzejewski, J. Haberko, A. Lutkiewicz-Rucińska, A. Olejniczak, A. Sylwestrzak, A. Zielonacki (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, op. cit., s. 650–652 i 656–664.

¹⁷ J. Strzebińczyk, w: T. Smyczyński, E. Holewińska-Łapińska, W. Stojanowska, J. Strzebińczyk (red.), *System Prawa Prywatnego. Prawo rodzinne i opiekuńcze*, t. 12, Warszawa 2011, Rozdział VII „Władza rodzicielska”, s. 283.

¹⁸ Zob. komentarz do art. 96 i 110 Ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2020 r., poz. 1359); K. Osajda, w: K. Osajda, M. Domański, M. Grochowski,

W piśmiennictwie wskazano, że piecza nad osobą dziecka obejmuje m.in. obowiązek zapewnienia mu środków utrzymania i wychowania¹⁹. Dostarczanie tych środków zgodnie z art. 128 krio leży w zakresie obowiązku alimentacyjnego, który jest niezależny od władzy rodzicielskiej i ciąży również na rodzicach nieposiadających władzy rodzicielskiej²⁰. Rodzice wykonujący władzę rodzicielską mają więc obowiązek troszczyć się o warunki, w których wychowuje się dziecko: o jego wyżywienie, ubranie, leczenie; powinni też np. realizować uprawnienia dziecka w tym zakresie przez występowanie z odpowiednim roszczeniem. Sam obowiązek dostarczenia środków utrzymania i wychowania dla dziecka oceniany jest przez pryzmat obowiązku alimentacyjnego, a ten ostatni nie stanowi elementu władzy rodzicielskiej.

Przepisy kodeksowe mają więc na celu ulepszenie wypełniania podstawowych funkcji rodziny w drodze rozwoju i kształtowania osobowości dziecka oraz mają służyć samorealizowaniu się dorosłych członków rodziny. Dokonując zatem hierarchizacji różnych form działań dorosłych członków rodziny względem dziecka, wzięwszy pod uwagę ochronę jego dobra, stwierdzić należy, że świadczenia materialne mają zawsze niższą rangę niż działania wychowawcze skierowane na kształtowanie osobowości dziecka i jego rozwój. Dlatego też nie sposób uznać, że świadczenia majątkowe określone w art. 27 krio mogą zwolnić przybranego rodzica z osobistych starań o wychowanie pasierba. Obowiązek wychowania pasierba będzie ciążył na przybranym rodzicu niezależnie od innych obowiązków, o których mowa w powyższym przepisie.

Reasumując, można stwierdzić, że źródłem obowiązku wychowawczego ojczyma (macochy) są przepisy art. 23 i 27 krio i jest to jeden z obowiązków obciążających ojczyma (macochę) niezależny od innych, przewidzianych treścią art. 27 krio form jego przyczyniania się do zaspokajania potrzeb rodziny. Obowiązek ten ma swoją treść w nakazie pomocy i współdziałania małżonków dla dobra rodziny, którą przez swój związek założyli. Działania i zabiegi wychowawcze ojczyma (macochy) są ukierunkowane na pasierba, co powoduje, że korzysta on w sposób bezpośredni z działań rodzica przybranego, jednakże należy mieć na uwadze, że stosunek prawny, w ramach którego istnieje obowiązek ojczyma (macochy), dotyczy wyłącznie małżonków, a korzystna sytuacja pasierba wynika z wyznaczonego przez normy prawne układu praw i obowiązków istniejących między małżonkami. Tym samym kształtuje to inną pozycję rodzica biologicznego i inną pozycję rodzica przybranego. Wobec tego pierwszego obowiązek wynika ze stosunku prawnego władzy rodzicielskiej i ze stosunku małżeństwa, wobec drugiego obowiązek wychowywania dziecka jest wynikiem tylko i wyłącznie istnienia stosunku małżeństwa. W sferze wychowawczej sytuacja rodzica przybranego jest pochodna w stosunku do sytuacji

---

G. Matusik, L. Kociuk, P. Mostowiak, J. Pawliczak, M. Prucnal-Wójcik, J. Słyk (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, t. V, Warszawa 2022, s. 1–184 (Legalis).

¹⁹ E. Trybulska-Skoczelaś, w: J. Wierciński, W. Borysiak, M. Manowska, J. Sadowski, E. Skowrońska-Bocian, B. Trębska, E. Trybulska-Skoczelaś, R. Zegadło (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2014, s. 699.

²⁰ Zob. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 12.12.2000 r., V CKN 1751/00, Legalis nr 299530.

prawnej rodzica biologicznego. Innymi słowy, rodzic przybrany może działać tylko na obszarze wyznaczonym przez zakres przysługującej rodzicowi biologicznemu władzy rodzicielskiej. Przepisy art. 23 i 27 krio wyznaczają jedynie obowiązek pomocy i współdziałania w wychowaniu dziecka, jednocześnie nie wyznaczając rodzicowi przybranemu niezależnej od zakresu uprawnień i obowiązków rodzica biologicznego sfery działania²¹.

TREŚĆ I ZAKRES OBOWIĄZKU WYCHOWAWCZEGO OJCZYMA (MACOCHY) WZGLĘDEM PASIERBA

Jak wskazuje się w art. 27 krio, obowiązkiem małżonków jest przyczynianie się do zaspokajania potrzeb rodziny, którą przez swój związek założyli, oraz obowiązek osobistych starań o wychowanie dzieci. Mówiąc o wychowaniu dziecka, należy zastanowić się nad rozumieniem i znaczeniem pojęcia „wychowanie” w odniesieniu do rodzica przybranego. W ustawie nie znajdziemy definicji tego pojęcia, natomiast jego konkretyzacja wynika z treści art. 96 krio, w którym skonkretyzowano, że obowiązkiem rodziców jest wychowanie dziecka poprzez troskę o jego fizyczny i duchowy rozwój oraz przygotowanie go należycie do pracy dla dobra społeczeństwa odpowiednio do jego uzdolnień. Przepisy kodeksowe nie pozwalają na sformułowanie jasnego schematu struktury władzy rodzicielskiej ze względu na przenikanie się poszczególnych obowiązków wymienionych przez ustawodawcę. Składniki tej władzy wymienione w treści art. 96 krio stanowią elementy wykonywanej przez rodziców pieczy nad osobą dziecka. Na tym tle pojawia się pytanie, czy definicja ta znajdzie zastosowanie także dla określenia pojęcia „wychowanie” w stosunku do rodzica przybranego. Okazuje się, że tak. Obowiązek, o którym mowa w art. 96 krio, określający cele wychowawcze, nie ma żadnych elementów wskazujących, iż znajduje on zastosowanie tylko w stosunku do rodziców, którym przysługuje władza rodzicielska. W tym miejscu wskazania wymaga, że każdy proces wychowawczy, bez względu na osobę czy instytucję, która go prowadzi (np. szkołę, przedszkole), ma na celu wychowanie dziecka i jego rozwój. Dlatego też rodzic przybrany również powinien podejmować takie działania wychowawcze w stosunku do pasierba, które prowadzą do osiągnięcia przez niego określonego stopnia rozwoju fizycznego i psychicznego, oraz przygotować go należycie do pracy dla dobra społeczeństwa. W art. 96 krio zawarto więc ustalenia wskazujące na treść i zakres oraz cel każdego procesu wychowawczego.

Drugi aspekt to zagadnienie i odpowiedź na pytanie, czy zakres obowiązku wychowawczego jest taki sam zarówno dla rodzica biologicznego, jak i dla ojczyma (macochy). W pierwszej kolejności należałoby zastanowić się nad określeniem obowiązku wychowawczego ojczyma (macochy) poprzez pryzmat zasad stosowanych przez kodeks w stosunku do instytucji władzy rodzicielskiej. Pojawia się w tym miejscu również kolejne pytanie: jak rozumieć w takim razie pojęcia: „bieżąca piecza”, „piecza nad osobą i majątkiem”, „wychowanie i kierowanie”.

---

²¹ A. Szlęzak, *Prawnoroiczna sytuacja pasierba*, op. cit., s. 91.

Autorzy wypowiadający się na temat władzy rodzicielskiej zajęli różne stanowiska w tej kwestii. Według niektórych nie należy stosować w innym znaczeniu terminu „wychowanie”, a w innym „kierowanie”, bowiem, jak wskazuje J. Marciniak, nietrafny jest pogląd wskazujący na odrębność sfer wychowania i kierowania dzieckiem i ustalenie w związku z tym różnych znaczeń obu tych pojęć w prawie²². Przemawia za tym wskazywany przez M. Safjana pogląd, że proces wychowawczy ma zawsze związek z kierowaniem i można przyjąć, że proces kierowania dotyczy zarówno decyzji w zakresie wychowawczym, takich jak np. wybór szkoły czy zawodu, jak i decyzji wykraczających poza zakres wychowania, jak np. przeprowadzenie zabiegu operacyjnego ratującego życie lub zdrowie dziecka. Tym samym uznać należy, że obowiązek wychowawczy rodzica przybranego będzie powiązany z procesem kierowania, jednakże tylko w takim zakresie, w jakim dotyczy sfery wychowawczej²³.

Proces wychowania i kierowania może być połączony poprzez pieczę nad osobą i majątkiem dziecka. Obowiązkiem rodziców jest bowiem wychowanie dziecka i kierowanie nim poprzez działania dotyczące jego osoby i jego majątku.

W tym miejscu można by zarzucić, że wskazywana tu wykładnia przepisów dotyczących władzy rodzicielskiej nie znajduje oparcia w przepisach ustawy, bowiem zgodnie z treścią art. 95 i 96 krio wyróżnia się cztery równorzędne elementy władzy rodzicielskiej, a więc: pieczę nad osobą i majątkiem dziecka, wychowanie i kierowanie dzieckiem, a w art. 98 § 1 krio wskazuje się na piąty element, jakim jest reprezentacja. Elementy te nie mogą być jednak wyszczególnione według tego samego kryterium i stanowić rozłącznego i zupełnego podziału zakresu władzy rodzicielskiej poprzez ustalenie odrębnego zakresu każdego z nich. Mianowicie art. 95 krio zawiera elementy przedmiotowe oddziaływania rodziców, tj. osobę dziecka i jego majątek, natomiast art. 96 krio dotyczy treści działań rodziców, a więc cech, które pozwalają ustalić treść działań rodziców, a także zakres i treść ich zachowań objętych ich obowiązkami i uprawnieniami przysługującymi im z tytułu posiadanej władzy rodzicielskiej. Dokładna treść tych działań wynika z art. 96 zdanie 2 krio, gdzie wskazano, że rodzice są zobowiązani (uprawnieni) do podejmowania działań z zakresu wychowania i kierowania, mających na celu osiągnięcie przez dziecko odpowiedniego stopnia rozwoju fizycznego i duchowego, oraz do należytego przygotowania go do pracy dla dobra społeczeństwa odpowiednio do jego uzdolnień.

Wskazując na art. 95 i 96 krio, zauważyć należy, że dotyczą one praw i obowiązków objętych zakresem władzy rodzicielskiej, z jednej strony pokazując, na co mają być nakierowane działania rodziców, a z drugiej – wyjaśniając, jakie cechy powinny mieć te działania oraz jaka powinna być ich treść. Piąty element dotyczący praw i obowiązków reprezentacji dziecka nie dotyczy natomiast dwóch z powyższych typologii. Działania rodziców ukierunkowane na proces wychowawczy dziecka, czy też kierowanie dzieckiem, są skierowane pod adresem osoby i majątku dziecka, przy czym mogą mieć postać zarówno czynności prawnych, jak i innych działań.

---

²² J. Marciniak, *Treść i sprawowanie opieki nad małoletnim*, Warszawa 1975, s. 48.

²³ M. Safjan, *Instytucja rodzin zastępczych. Problemy prawnego-organizacyjne*, Warszawa 1982, s. 166–167.

Jednakże, aby móc te działania wykonać, rodzicom muszą przysługiwać w tym zakresie właściwe kompetencje, o których mowa w art. 98 § 1 krio, a więc prawo do reprezentowania dziecka.

Kolejny aspekt dotyczy ustalenia znaczenia pojęcia „bieżąca piecza nad osobą dziecka”. Niektóre działania skierowane w stosunku do osoby dziecka są realizowane w formie wzajemnej interakcji wychowawcy i wychowanka, która z góry zakłada ich codzienny, stały kontakt, natomiast inne nie wymagają takiej interakcji, jak np. zgoda na przeprowadzenie zabiegu medycznego. Znajduje to swoje odzwierciedlenie także w ustawie, gdzie wskazywana w kodeksie „bieżąca piecza” podkreśla doniosłość bezpośrednich kontaktów między rodzicami a dziećmi, aby w ten sposób osiągnąć pożądane rezultaty procesu wychowawczego.

Kolejna kwestia to zastosowanie tych terminów do opisu obowiązku wychowawczego rodzica przybranego i porównania wskazywanego wcześniej zakresu obowiązków wychowawczych rodzica biologicznego i ojczyma (macochy).

Pojęcie zakresu obowiązku nie występuje w ustawie, a zostało skonstruowane celem dokonania porównania sytuacji rodzica biologicznego i rodzica przybranego. Dlatego też należy je zdefiniować i oznaczyć jako wyznacznik zachowań nakazanych rodzicom biologicznym i przybranym, których celem jest dążenie do osiągnięcia sytuacji, o której mowa w art. 96 krio. Niezbędna w tym zakresie jest ich klasyfikacja według określonych kryteriów.

Jak wiadomo, dokonując realizacji procesu wychowawczego, rodzice podejmują różnego rodzaju działania. Obowiązki na nich ciężące narzucają im postępowanie, którego przedmiotem są majątek i osoba dziecka. W praktyce proces wychowania to działania o różnym charakterze. I tak na przykład rodzic oddający rower dziecka do naprawy wykonuje w ten sposób pieczę nad majątkiem dziecka oraz wykazuje dbałość o przedmiot tego majątku, a także – obowiązek pieczy nad osobą dziecka, ponieważ dba, aby nie doszło do jakiegoś wypadku z przyczyn technicznych. Tego rodzaju zachowanie nie będzie jednak pozwalać na określenie różnicy między analizowanymi powyżej obowiązkami. Dlatego też należy spojrzeć na obowiązek wychowawczy rodziców biologicznych dziecka, polegający na podejmowaniu działań, które mogą mieć postać czynności prawnych lub innych czynności niebędących czynnościami prawnymi. Pierwsze z nich to czynności prawne wykonywane w imieniu własnym rodziców, np. zgoda na dokonanie czynności prawnej przez samo dziecko, a drugie to czynności dokonywane w imieniu dziecka, do których wykonania wymagane jest przedstawicielstwo ustawowe. Tym samym powyższe czynności można podzielić na takie, które do swojej ważności wymagają istnienia określonej kompetencji, oraz na takie, które mogą być skutecznie wykonane bez jej istnienia. Wobec tego pojawia się pytanie: czy w zakres kompetencji wychowawczych rodzica przybranego wchodzi oba rodzaje wyróżnionych powyżej czynności, czy tylko jedna z nich.

Jeżeli nie opowiemy się za analogicznym stosowaniem przepisów o władzy rodzicielskiej do obowiązku wychowawczego rodzica przybranego, to wysnujemy wniosek, że zakres obowiązku wychowawczego rodzica przybranego jest mniejszy niż zakres obowiązku wychowawczego rodzica biologicznego. Instytucja przedstawicielstwa ustawowego ma zawsze swoje źródło w ustawie, wobec czego nieuprawnionym byłoby wyposażenie rodzica przybranego w prawo do występowania na

rzecz dziecka w zakresie czynności prawnych opartych na analogii. Dlatego też uznać należy, że rodzic przybrany nie został obciążony obowiązkami, o których mowa w art. 96 krio, bowiem musiałaby po jego stronie istnieć skuteczna kompetencja o treści odpowiadającej konstrukcji przedstawicielstwa ustawowego. Co innego w przypadku rodzica biologicznego, kiedy skupimy się na treści art. 98 § 1 krio, gdzie wyraźnie wskazano, że rodzice są przedstawicielami ustawowymi dziecka pozostającego pod ich władzą rodzicielską. Przedstawicielstwo ustawowe, o którym mowa powyżej, wygasa więc w sytuacji pozbawienia rodziców władzy rodzicielskiej (art. 111 krio), zawieszenia władzy rodzicielskiej (art. 110 krio), a także na skutek innych zdarzeń, które powodują jej wygaśnięcie, szczególnie w wypadku ubezwłasnowolnienia rodziców (wniosek z art. 94 § 1 krio), wyrażenia przez nich zgody na przysposobienie dziecka w przyszłości bez wskazania osoby przysposabiającego (art. 119¹ § 1 krio). Prawo do reprezentowania dziecka nie zależy od tego, czy rodzice są małżeństwem, czy zamieszkują z dzieckiem, czy faktycznie sprawują nad nim pieczę itp. Istotna z punktu widzenia oceny zakresu lub istnienia przedstawicielstwa ustawowego rodziców może być modyfikacja przysługującej im władzy rodzicielskiej w drodze orzeczenia sądu. Mogą się tu zdarzyć dwie sytuacje: ograniczenia władzy rodzicielskiej, które może nastąpić na podstawie art. 58 § 1a krio (względnie na podstawie art. 107 krio lub art. 93 § 2 w związku z art. 107 krio), albo na podstawie art. 109 krio. Rozstrzygnięcia w obu przypadkach są odmienne i odmiennie mogą warunkować prawo reprezentacji przysługujące rodzicom²⁴.

Poza przypadkami sądowej ingerencji we władzę rodzicielską, na zakres przedstawicielstwa ustawowego rodziców mogą mieć wpływ również uregulowania ograniczające zakres jej wykonywania. Wśród nich wymienić należy: wyłączenie zarządu rodziców w odniesieniu do zarobku dziecka oraz przedmiotów oddanych mu do swobodnego użytku (art. 101 § 2 krio), a także w odniesieniu do przedmiotu przypadającego dziecku z tytułu darowizny lub testamentu w razie odpowiedniego zastrzeżenia darczyńcy lub spadkodawcy (art. 102 krio). We wskazanym zakresie rodzice nie mogą reprezentować swojego dziecka, natomiast w przypadku zarobku dziecka, sąd opiekuńczy może określić inne zasady zarządu (art. 21 k.c.). Co do przedmiotów oddanych dziecku do swobodnego użytku, dokonanie przez dziecko czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu wymaga zgody przedstawiciela ustawowego, który z kolei musi uzyskać do tego zgodę sądu opiekuńczego²⁵.

Przedstawicielstwo ustawowe rodziców istnieje również w zakresie czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu majątkiem dziecka. Na dokonanie takich czynności oraz na udzielenie zgody na dokonanie ich przez dziecko rodzice muszą uzyskać zezwolenie sądu opiekuńczego (art. 101 § 3 krio). Jeżeli dziecko ukończyło 13. rok życia i nie zostało ubezwłasnowolnione całkowicie, uzyskuje ono

---

²⁴ Zob. komentarz do art. 96 krio. K. Osajda, w: K. Osajda, M. Domański, M. Grochowski, G. Matusik, L. Kociuk, P. Mostowiak, J. Pawliczak, M. Prucnal-Wójcik, J. Stryk (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, op. cit., s. 1–184 (Legalis).

²⁵ Zob. art. 22 Ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz.U. z 2022 r., poz. 1360) w zw. z art. 101 § 3 krio; tak J. Strzebińczyk, w: T. Smyczyński, E. Holewińska-Lapińska, W. Stojanowska, J. Strzebińczyk (red.), *System Prawa Prywatnego. Prawo rodzinne i opiekuńcze*, op. cit., t. 12, s. 285.

ograniczoną zdolność do czynności prawnych i może dokonywać czynności prawnych za zgodą przedstawiciela ustawowego (art. 17 k.c.). Pomimo możliwości dokonywania czynności prawnych przez dziecko, nadal jest ono reprezentowane przez rodziców²⁶. Tak samo dzieje się w wypadku czynności, co do których małoletni uzyskuje pełną zdolność do czynności prawnych, z wyjątkiem jednak tu przytoczonych, w stosunku do których przepisy Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego wyłączają zarząd rodziców²⁷. W piśmiennictwie wskazano, że powyższe zasady winny być przyjęte ze względu na interes dziecka, które powinno być reprezentowane również wtedy, gdy samo nie wykazuje w tym zakresie inicjatywy²⁸.

Wobec tego rodzic przybrany nie ma kompetencji do dokonywania czynności prawnych we wskazanym zakresie i w związku z tym nie będzie mógł np. prowadzić zarządu majątkiem dziecka poza czynnościami niestanowiącymi czynności prawnych, podobnie w kwestii pieczy nad dzieckiem rodzic przybrany nie będzie np. obowiązany ani uprawniony do zajęcia stanowiska co do kwestii uznania dziecka za swego pasierba. Pomimo ograniczonego zakresu obowiązków w stosunku do zakresu obowiązków nakazanych rodzicom biologicznym, obowiązki o najdonioślejszym i największym znaczeniu w zakresie psychologicznego i pedagogicznego procesu wychowania dziecka obciążają rodzica przybranego w takim samym zakresie, jak rodzica biologicznego. Jak była już mowa, działania ojczyma (macochy) będą dotyczyć zarówno pieczy nad osobą, jak i nad majątkiem pasierba. Co do pieczy nad majątkiem dziecka, nie będzie ona miała większego znaczenia, bowiem rodzic przybrany nie ma kompetencji do działania na rzecz dziecka, ponieważ nie jest jego przedstawicielem ustawowym. Wobec tego piecza ta będzie sprostawać się jedynie do fizycznej ochrony majątku dziecka. Oczywiście tego rodzaju piecza również ma doniosłe znaczenie w procesie wychowawczym pasierba, o ile działania ojczyma będące wyrazem pieczy nad majątkiem pasierba są działaniami o walorze wychowawczym. Piecza nad osobą dziecka jest natomiast obowiązkiem ojczyma (macochy), wynikającym z ich wzajemnych współdziałań (pieczy bieżącej). Udział ojczyma (macochy) w procesie wychowawczym pasierba ma polegać na ich codziennym wzajemnym obcowaniu ze sobą. Piecza nad osobą dziecka wykraczająca poza zakres pieczy bieżącej wymaga w tym zakresie dla jej skuteczności uprawnień i kompetencji płynących z władzy rodzicielskiej, która nie przysługuje ojczymowi (macosze). Dlatego też ojczym (macocha) powinien działać w granicach bieżącej pieczy nad pozostającym pod jego wpływem wychowawczym pasierbem. Podobnie wskazuje się w art. 112¹ krio, gdzie podano bieżące obowiązki rodziny zastępczej w zakresie pieczy nad osobą dziecka. W tym miejscu można dostrzec istotne podobieństwo pomiędzy rodzicami zastępczymi a rodzicami przybranymi co do funkcji,

---

²⁶ S. Grzybowski, w: S. Grzybowski, W. Czachórski (red.), *System Prawa Cywilnego*, t. I, Wrocław-Warszawa 1985, s. 349.

²⁷ Zob. art. 20 Ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz.U. z 2022 r., poz. 1360), por. M. Pazdan, Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z 15.12.1999 r., I CKN 299/98, OSP 2000, nr 12, poz. 186; por. jednak przeciwne temu pogładowi stanowisko J. Strzebińczyka, w: T. Smoczyński, E. Holewińska-Lapińska, W. Stojanowska, J. Strzebińczyk (red.), *System Prawa Prywatnego. Prawo rodzinne i opiekuńcze*, op. cit., t. 12, Rozdział VII „Władza rodzicielska”, s. 288.

²⁸ J. Ignatowicz, w: J. Ignatowicz, M. Nazar (red.), *Prawo rodzinne*, Warszawa 2016, s. 836.

jakie przypadają im do wypełnienia w zakresie wychowania dziecka. W żadnym z tych przypadków nie ma pokrewieństwa I stopnia w linii prostej w stosunku do dziecka, ponieważ zarówno rodzice zastępczy, jak i rodzice przybrani swoje podstawowe zadania realizują w procesie bieżącej interakcji z dzieckiem, a regulacja prawna odzwierciedla jedynie faktycznie istniejący układ stosunków społecznych w rodzinach, w których przebywają.

Reasumując, można w końcu ustalić w sposób jednoznaczny zakres obowiązku wychowawczego rodzica przybranego w relacji do zakresu obowiązku rodzica biologicznego.

W pierwszej kolejności wskazać należy, że zarówno w zakresie pieczy nad osobą, jak i majątkiem dziecka rodzic przybrany, nie posiadając kompetencji wynikających z instytucji przedstawicielstwa ustawowego, nie jest obciążony obowiązkami, dla których skuteczności wykonania kompetencja taka jest niezbędna.

Po drugie, mówiąc o zakresie pieczy nad osobą pasierba, ojczym (macocha) winien realizować obowiązki wyczerpujące pojęcie pieczy bieżącej.

Po trzecie, jeśli chodzi o obowiązki ojczyma (macochy) w zakresie pieczy nad majątkiem dziecka, mają one znaczenie drugorzędne i dotyczą tylko takich czynności, które mają również znaczenie wychowawcze.

I na koniec, po czwarte, treścią działań rodzica przybranego ma być wychowywanie pasierba w zakresie realizacji obowiązku pomocy i współdziałania dla dobra rodziny, realizowanego poprzez przyczynianie się do zaspokajania jej potrzeb. Obowiązek kierowania dzieckiem obciążać więc będzie ojczyma (macochę) w takim stopniu, w jakim stanowi on element procesu wychowawczego.

OBOWIĄZEK WYCHOWAWCZY OJCZYMA (MACOCHY) A WŁADZA RODZICIELSKA WSPÓŁMAŁŻONKA

We wcześniejszych rozważaniach zajmowano się tylko kategorią obowiązku. W przepisach dotyczących władzy rodzicielskiej mamy także kategorię prawa, która w połączeniu z obowiązkiem tworzy kodeksowy obraz władzy rodzicielskiej.

Jak wskazuje T. Sokołowski w swojej książce *Charakter prawny władzy rodzicielskiej*, w sformułowaniu art. 95 krio zauważa się dwie normy postępowania: jedną dotyczącą obowiązku rodzica i drugą dotyczącą obowiązku wszystkich innych osób poza rodzicem. Druga z norm dotyczy więc praw o charakterze podmiotowym, przysługujących tylko rodzicom w związku z wykonywaną przez nich władzą rodzicielską, których naruszenie przez osoby nieposiadające do tego kompetencji prowadzi do ingerencji sądu opiekuńczego, o czym mowa w art. 100 krio. Inaczej sytuacji przedstawia się w razie naruszenia obowiązku przez rodziców, bowiem obowiązek wykonywania i sprawowania władzy rodzicielskiej jest ich obowiązkiem wobec państwa, a sąd opiekuńczy reguluje wówczas tylko kwestie wynikające ze stosunku o cechach stosunku administracyjnoprawnego, jaki łączy rodziców i państwo, gdy pozostaje to w związku z wykonywaniem przez rodziców władzy rodzicielskiej. Tym samym wskazać należy, że prawo podmiotowe przyznane rodzicom jest im dane celem wykonania ciężącego na nich obowiązku wobec państwa.

Obowiązek wychowawczy nie spoczywa jednak tylko na rodzicach biologicznych dziecka. Jak wynika z wcześniejszych wywodów, w tym z treści art. 23 i 27 krio – także na rodzicach przybranych, przebywających z pasierbem w tej samej rodzinie w rozumieniu powyższych przepisów. W przepisach tych nie ma jednak mowy o przysługującym w myśl art. 95 krio ojczymowi (macosze) prawie podmiotowym, skutecznym wobec wszystkich, przyznanym mu w celu właściwego wypełnienia obowiązku. Tym samym uznać należy, że prawo takie nie przysługuje ojczymowi (macosze). Nie oznacza to jednakże, że dla ojczyma (macochy), realizującego obowiązek wychowawczy w ramach pomocy i współdziałania dla dobra rodziny, nie powstanie sytuacja w pewnym sensie korzystna. Działa ona w sferze chronionej przed ingerencją osób trzecich prawem podmiotowym przysługującym rodzicowi biologicznemu, przy czym zachowania rodzica przybranego nie mogą być traktowane jako niedozwolona ingerencja osoby trzeciej w wykonywanie tego prawa, bo w innym przypadku oznaczałoby to, że jedna norma nakazuje to, co inna czyni obowiązkiem. Innymi słowy, zakazane byłyby działania rodzica przybranego, które zgodnie z treścią art. 23 i 27 krio objęte są obowiązkiem pomocy i współdziałania dla dobra rodziny, a których wykonywanie polegałoby na osobistych staraniach ojczyma (macochy) w wychowaniu będących członkami takiej rodziny dzieci. Sfera działania ojczyma (macochy) jest niedostępna dla innych osób, na skutek ochrony wynikającej z treści prawa podmiotowego rodzica biologicznego posiadającego władzę rodzicielską, niewynikającą natomiast z istnienia prawa podmiotowego po stronie rodzica przybranego, któremu, jak wiadomo, żadne uprawnienie do żądania wobec innych osób powstrzymania się od ingerencji nie przysługuje.

Powrócić należy jeszcze do stwierdzenia, że sytuacja prawna rodzica przybranego jest pochodną wobec sytuacji prawnej rodzica biologicznego, co wynika z faktu, że ten pierwszy może działać skutecznie, czyli wykonywać swój obowiązek tylko na obszarze wyznaczonym przez zakres władzy rodzicielskiej przysługującej drugiemu małżonkowi. To pokłosie sposobu ukształtowania prawnej odpowiedzialności za działania wychowawcze. Tylko rodzic biologiczny jest podmiotem, wobec którego będzie skierowana ingerencja państwa w razie powstania zagrożenia dobra dziecka, w trakcie realizowania procesu wychowawczego. Co do źródła zagrożenia, może być nim również okoliczność niewłaściwego wykonywania obowiązków wychowawczych przez osoby inne niż rodzic dziecka. Obowiązek rodzica przybranego nie podlega sankcjom ze strony państwa, ponieważ jest to obowiązek obciążający ojczyma tylko wobec jego współmałżonka i sprowadza się on do nakazu pomocy i współdziałania w wychowywaniu dziecka. Poza tym rodzicowi przybranemu nie przysługują żadne samodzielne uprawnienia, takie jakie przysługują rodzicowi biologicznemu w związku z danym mu prawem podmiotowym. Jedyną ochroną, z jakiej korzysta rodzic przybrany, wynika z należnego współmałżonkowi prawa podmiotowego, które zakazuje ingerencji osób trzecich w sferę wyłącznego działania rodzica biologicznego.

Tym samym wskazać można, że sytuacja prawna rodzica biologicznego determinuje sytuację prawną rodzica przybranego. Dlatego też zmiany zachodzące we władzy rodzicielskiej rodzica biologicznego będą miały wpływ na sytuację rodzica przybranego.

Według A. Szlęzaka – w jego książce *Prawnorodzinna sytuacja pasierba* – w sytuacji gdy rodzic biologiczny ma władzę rodzicielską, to nawet w ograniczonym zakresie ojczym (macocha), wykonując swój obowiązek, działa niezależnie w zakresie określonych uprawnień i zadań wychowawczych. Jak wynika z ustawy, nie precyzuje się środków i metod, jakimi powinno się zmierzać do osiągnięcia zamierzonego celu wychowawczego przez osoby wykonujące obowiązek wychowawczy. Sam obowiązek pomocy i współdziałania nie ogranicza się do wprowadzenia w życie wytycznych rodzica biologicznego, ale ma zmierzać, poprzez swoje działania, do osiągnięcia przez dziecko określonego stopnia rozwoju fizycznego i psychicznego, a także przygotować go należycie do życia w społeczeństwie. Dlatego też wykonując ciężący na nim obowiązek w ramach pomocy i współdziałania dla dobra rodziny, rodzic przybrany korzysta z niezależności w zakresie treści działań wychowawczych i sposobów ich prowadzenia. Ta niezależność ma swoje znaczenie i rolę dopóty, dopóki rodzic biologiczny nie korzysta z uprawnień przysługujących mu z tytułu władzy rodzicielskiej. Rodzic przybrany nie może im przeciwstawić żadnego swojego uprawnienia i nie może definitywnie wpłynąć na sytuację dziecka. Dlatego też w sytuacji, gdy rodzic biologiczny podejmie działania zmierzające do zmiany istniejącego stanu rzeczy w zakresie ustalonym zachowaniami ojczyma (macochy), to wówczas jedyną formą ingerencji w jego postępowanie jest interwencja sądu opiekuńczego, który w razie zagrożenia dobra dziecka ma prawo dokonać przekształcenia sytuacji prawnej rodzica biologicznego, korzystając ze środków określonych treścią art. 109, 110 lub 111 krio²⁹.

Istotnym jest, że obowiązujące prawo będzie wyłączone w wypadku braku zgody między małżonkami, w zakresie sposobu prowadzenia procesu wychowawczego, co do możliwości skorzystania z instytucji przewidzianych treścią art. 24 i 97 § 2 krio. Odnosnie do instytucji przewidzianej treścią art. 97 § 2 krio, to dotyczy ona osób posiadających nawet w ograniczonym zakresie władzę rodzicielską. W przypadku rodzica przybranego władza rodzicielska mu nie przysługuje, wobec czego nie można w stosunku do niego stosować normy określonej treścią art. 97 § 2 krio. To samo dotyczy regulacji określonych treścią art. 24 krio. Natomiast w przypadku rodzica biologicznego w art. 97 § 2 krio ustawodawca zastosował podobną konstrukcję, jak w art. 24 krio, dotyczącym rozstrzygnięcia o istotnych sprawach rodziny. W obu przypadkach wskazuje się na zasadę wspólnego rozstrzygnięcia rodziców biologicznych oraz na możliwość wystąpienia przez nich do sądu w celu uzyskania rozstrzygnięcia spornej kwestii. Dyspozycje obu norm są więc takie same, natomiast inaczej określone zostały ich hipotezy. Istotne sprawy rodziny stanowią szerszy katalog, lecz istotne sprawy dziecka zostały wyodrębnione przez przepis szczególny, tj. art. 97 § 2 krio³⁰. Zwrócenie się przez rodziców biologicznych dziecka do sądu opiekuńczego np. w zakresie wyboru kierunku edukacji dziecka lub jego zawodu powinno nastąpić na podstawie art. 97 § 2 krio, a nie art. 24 krio³¹.

²⁹ A. Szlęzak, *Prawnorodzinna sytuacja pasierba*, op. cit.

³⁰ M. Sychowicz, w: K. Piasecki, H. Ciepła, B. Czech, T. Domińczyk, S. Kalus, M. Sychowicz (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2006, s. 112–113.

³¹ J. Gajda, K. Pietrzykowski, w: K. Pietrzykowski, J. Gajda (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2021, art. 24, Nb 5–6.

Podobnie jak w przypadku art. 24 krio, tak samo ocenić należy konsekwencje naruszenia zasady wyrażonej w art. 97 § 2 krio. Brak współdecydowania rodziców w zakresie istotnych spraw dziecka nie powoduje skutków w zakresie skuteczności podejmowanej w ramach wykonywania władzy rodzicielskiej czynności prawnej względem osób trzecich³².

Brak możliwości zastosowania wobec rodzica przybranego normy określonej treścią art. 97 § 2 krio wynika z faktu, że Kodeks rodzinny nie przyznaje przybranemu rodzicowi uprawnień w sferze wychowawczej, które mógłby przeciwstawić sferze uprawnień rodzica biologicznego dziecka, dlatego też pozycja ojczyma (macochy) w sferze wychowawczej nie może być równorzędna, która to sytuacja pozwoliłaby na zastosowanie w stosunku do rodzica przybranego instytucji z art. 24 krio. Natomiast w sytuacji przyznania uprawnień rodzicowi przybranemu instytucja uregulowana w art. 24 krio będzie miała zastosowanie w sporach dotyczących sposobu prowadzenia procesu wychowawczego pasierba między małżonkami w rodzinie zrekonstruowanej.

Na koniec dodajmy kilka słów na temat określenia momentu powstania i wygaśnięcia obowiązków wychowawczych ojczyma (macochy). Wskazując na te obowiązki na podstawie art. 23 i 27 krio, chwila zawarcia małżeństwa przez rodzica przybranego z rodzicem biologicznym dziecka wyznacza moment ich powstania. Istnieją one także w wypadku separacji faktycznej małżonków, chociaż ich kształt i zakres, szczególnie jeśli to ojczym przebywa poza wspólnotą rodzinną obejmującą pasierba, ulega zmianie. Konsekwencją ich powstania jest zawarte małżeństwo, a podstawowym uzasadnieniem istnienia – wymóg procesu wychowawczego w funkcjonującej rodzinie, zatem ich ujęcie musi ulec pewnemu sformułowaniu dla uzyskania klarowności i pewności sytuacji prawnej pasierba. Dodatkowo podkreślenia wymaga fakt, że obowiązki rodzica przybranego w sferze wychowawczej wygasają wraz z ustaniem lub unieważnieniem małżeństwa między biologicznym rodzicem a rodzicem przybranym lub w momencie osiągnięcia przez pasierba pełnoletności, kiedy to staje się on samodzielnym, ustaje władza rodzicielska, a zaczyna się odpowiedzialne, pełnoprawne uczestnictwo w obrocie prawnym i życiu społecznym.

OBOWIĄZEK WYCHOWAWCZY OJCZYMA (MACOCHY) WOBEC PASIERBA A WŁADZA RODZICIELSKA RODZICA BIOLOGICZNEGO POZOSTAJĄCEGO POZA RODZINĄ ZREKONSTRUOWANĄ

Mówiąc o uprawnieniach i obowiązkach rodzica biologicznego dziecka pozostającego poza wspólnotą rodzinną obejmującą pasierba, należy zwrócić uwagę, że posiadanie i wykonywanie władzy rodzicielskiej przez tego rodzica może mieć duży wpływ na wykonywanie uprawnień przez ojczyma (macochę).

---

³² J. Ignatowicz, K. Pietrzykowski, w: J. Winiarz, J. Gajda, J. Ignatowicz, J. Pietrzykowski, K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2003, s. 816; autor, charakteryzując zakres omawianej regulacji, posługuje się słowami „na zewnątrz”; J. Strzebińczyk, w: T. Smoczyński, E. Holewińska-Lapińska, W. Stojanowska, J. Strzebińczyk (red.), *System Prawa Prywatnego. Prawo rodzinne i opiekuńcze*, op. cit., t. 12, s. 299.

Na tym tle rodzi się pytanie: czy dokonując włączenia w obszar badań zespołu praw i obowiązków przysługujących drugiemu rodzicowi biologicznemu, sytuacja prawna rodzica przybranego ulegnie modyfikacji?

Wskazania najpierw wymaga, o czym była mowa wcześniej, że obowiązki wychowawcze obciążają rodzica przybranego w stosunku do pasierba tylko wtedy, gdy należy on do rodziny założonej przez związek małżeński rodzica biologicznego z ojczymem (macochą), przy czym istotne jest, aby pasierb przebywał we wspólnocie domowej tworzonej przez członków rodziny zrekonstruowanej. Mówiąc więc o przynależności pasierba do rodziny w myśl art. 23 i 27 krio, musi mieć miejsce sytuacja faktyczna, w której pasierb przebywa w takiej rodzinie, której istnienie jest jednocześnie przejawem prawnego uregulowania kwestii sprawowania bieżącej pieczy nad dzieckiem z poprzedniego związku. Poza tym obowiązki rodzica przybranego zawierają się również w bieżącej pieczy, w tym obszarze korzysta on również z niezależności, o której była wcześniej mowa. Co do drugiego rodzica biologicznego, nawet jeżeli przysługuje mu władza rodzicielska w pełni, nie ma on faktycznie większego wpływu na wykonywanie bieżącej pieczy nad dzieckiem przez biologicznego i przybranego rodzica, nie ma również możliwości sam jej sprawować, ponieważ jest poza wspólnotą rodzinną, w której przebywa dziecko. Dlatego też raczej nie ma obawy, że dojdzie do kolizji pomiędzy działaniami rodzica przybranego a drugiego rodzica biologicznego. Ich działalność odbywa się bowiem na innych obszarach, mianowicie drugi rodzic biologiczny, posiadający pełnię władzy rodzicielskiej, nie sprawuje bieżącej pieczy nad dzieckiem, która należy do ojczyma (macochy). To samo dotyczy sytuacji, gdy władza rodzicielska drugiego rodzica biologicznego przysługuje mu w ograniczonym zakresie, ale nie dotyczy sprawowania bieżącej pieczy nad dzieckiem. W sytuacji natomiast gdy przysługująca w ograniczonym zakresie władza rodzicielska drugiego rodzica biologicznego nie dotyczy pieczy bieżącej, wówczas ma on prawo i obowiązek ją sprawować, wobec czego może dojść do konfliktu między tym rodzicem biologicznym a rodzicem przybranym. Należy wówczas uznać, że działania drugiego rodzica biologicznego są dla ojczyma (macochy) wiążące, a rodzic przybrany może jedynie spowodować, jeśli jest to wymagane, ingerencję sądu opiekuńczego w wykonywanie władzy rodzicielskiej (art. 106, 107, 109, 110, 111 krio), albo też nakłonić swojego małżonka do podjęcia działań mających na celu skorygowanie działań drugiego rodzica biologicznego. Sam rodzic przybrany nie ma żadnych uprawnień, które mógłby skutecznie wykorzystać wobec uprawnień płynących z prawa podmiotowego drugiego rodzica biologicznego.

Inaczej sytuacja będzie wyglądała, jeśli drugi rodzic biologiczny nie będzie miał uprawnień w zakresie bieżącej pieczy nad dzieckiem, a więc jego władza rodzicielska jest w zawieszeniu, jest ograniczona albo mu nie przysługuje w zakresie pieczy bieżącej. Wówczas działania drugiego rodzica biologicznego stanowią bezprawną ingerencję w sferę prawa podmiotowego przysługującego współmałżonkowi rodzica przybranego i chociaż ojczymowi (macosze) nie przysługuje prawo do żądania zaniechania naruszeń, nie jest on także związany treścią działań drugiego rodzica. Pozwala to rodzicowi przybranemu na skorzystanie z pewnej autonomii, która może zostać ograniczona tylko w drodze działań podjętych przez jego małżonka.

W praktyce sprawowanie bieżącej pieczy nad dzieckiem przez drugiego rodzica pozostającego poza wspólnotą domową obejmującą dziecko podlega ograniczeniu,

z uwagi na sytuację faktyczną, jaką jest istnienie innej rodziny, w której przebywa i wychowuje się dziecko. Sam fakt oddzielnego zamieszkiwania rodziców, czy to wskutek separacji, rozwodu, czy z innych względów, osłabia więc z dzieckiem, uniemożliwia sprawowanie bieżącej pieczy przez oboje rodziców, co ma wpływ na jakość procesu wychowawczego. W zakresie przeprowadzonych badań dotyczących relacji między rodzicami a dziećmi w rodzinach rozbitych stwierdzono, że w miarę upływu czasu dochodzi do osłabienia kontaktów drugiego rodzica biologicznego z dzieckiem, co wpływa bezpośrednio na zmniejszenie udziału drugiego rodzica biologicznego w procesie wychowawczym dziecka. Wynika z tego, że najistotniejszymi czynnikami w kształtowaniu się związku między ludźmi są jakość i częstotliwość ich kontaktów, jakie mają miejsce w sprawnie funkcjonującej w przyjaznej atmosferze rodzinie, nie zaś fakt łączących ich więzi biologicznych.

W literaturze przedmiotu zauważono, że dosyć często jest widoczna tendencja do pozostawiania po rozwodzie obojgu rodzicom pełnej władzy rodzicielskiej. Taka praktyka stwarza fikcję, bowiem zakres uprawnień i obowiązków rodziców nie jest taki sam, jak przed rozwodem, ich sytuacja w sferze wychowawczej również nie jest taka sama, ponadto warunki do takiego uregulowania władzy rodzicielskiej bardzo rzadko są odpowiednie. Takie ukształtowanie sytuacji prawnej obojga rodziców biologicznych może stanowić skuteczną przeszkodę dla rodzica przybranego do przejęcia przez niego roli rodzicielskiej w rodzinie zrekonstruowanej.

Podsumowując, jeśli obojgu rodzicom przysługuje władza rodzicielska, a tylko jeden z nich przebywa we wspólnocie rodzinnej z dzieckiem, to oczywistym jest, że pełna władza rodzicielska drugiego rodzica nie może być wykonywana z przyczyn faktycznych w zakresie bieżącej pieczy nad dzieckiem.

Inaczej sytuacja może przedstawiać się w wypadku opieki naprzemiennej nad dzieckiem. Nowelizacja krio z dnia 25 czerwca 2015 r. zmieniła brzmienie art. 58 § 1a krio³³. Głównym założeniem projektodawcy było podkreślenie prawa dziecka do wychowania przez oboje rodziców. Obecne unormowania nie zakładają obowiązkowego ograniczenia władzy rodzicielskiej jednego z rodziców w razie braku porozumienia obojga rodziców w rozumieniu art. 58 § 1 krio³⁴. Zasadą powinno być pozostawienie pełnej władzy rodzicielskiej obojgu rodzicom; tylko wtedy, gdy jest to

---

³³ Ustawa z dnia 25 czerwca 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz ustawy – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2015 r., poz. 1062). Wcześniej przepis art. 58 § 1a krio brzmiał następująco: „§ 1a. W braku porozumienia, o którym mowa w § 1, sąd, uwzględniając prawo dziecka do wychowania przez oboje rodziców, rozstrzyga o sposobie wspólnego wykonywania władzy rodzicielskiej i utrzymywaniu kontaktów z dzieckiem po rozwodzie. Sąd może powierzyć wykonywanie władzy rodzicielskiej jednemu z rodziców, ograniczając władzę rodzicielską drugiego do określonych obowiązków i uprawnień w stosunku do osoby dziecka, jeżeli dobro dziecka za tym przemawia”. Po nowelizacji po § 1a dodano § 1b w brzmieniu: „Na zgodny wniosek stron sąd nie orzeka o utrzymywaniu kontaktów z dzieckiem”.

³⁴ Zob. zgodnie z art. 58 § 1 krio: „W wyroku orzekającym rozwód sąd rozstrzyga o władzy rodzicielskiej nad wspólnym małoletnim dzieckiem obojga małżonków i kontaktach rodziców z dzieckiem oraz orzeka, w jakiej wysokości każdy z małżonków jest obowiązany do ponoszenia kosztów utrzymania i wychowania dziecka. Sąd uwzględnia pisemne porozumienie małżonków o sposobie wykonywania władzy rodzicielskiej i utrzymywania kontaktów z dzieckiem po rozwodzie, jeżeli jest ono zgodne z dobrem dziecka. Rodzeństwo powinno wychowywać się wspólnie, chyba że dobro dziecka wymaga innego rozstrzygnięcia”.

sprzeczne z dobrem dziecka, sąd może ograniczyć władzę jednego z rodziców do określonych praw i obowiązków³⁵. W uchwale Sądu Najwyższego z dnia 18 marca 1968 r. przyjęto stanowisko, iż „(...) w każdym przeto wypadku, w którym wykonywanie władzy rodzicielskiej powierza się jednemu z rodziców, należy w wyroku orzekającym rozwód określić w sposób konkretny, do jakiego rodzaju obowiązków i uprawnień w stosunku do osoby dziecka ogranicza się władzę rodzicielską drugiego z rodziców”³⁶.

Wprowadzona w 2015 r. zmiana pozwala jednak na zastosowanie innego rozwiązania, jakim jest piecza naprzemienna. Rozwiązanie to sprowadza się do założenia, że wspólne dziecko wchodzi w „skład rodzin obydwojga rodziców”³⁷.

Opieka naprzemienna może być orzeczona wprost przez Sąd, albo orzeczona na podstawie zaakceptowanego przez Sąd planu wychowawczego przedłożonego mu przez rodziców dziecka obok rozstrzygnięcia o władzy rodzicielskiej oraz kosztach utrzymania dziecka. Oczywiście orzekając o sposobie wykonywania władzy rodzicielskiej nad małoletnim, Sąd powinien mieć na względzie wiele istotnych aspektów, przede wszystkim: konieczność uwzględnienia interesu dziecka, interesu mającego pierwszeństwo przed interesem rodziców, oraz konieczność uwzględnienia osobistych właściwości rodziców z punktu widzenia dobra dziecka³⁸. Istotne są także: wiek dziecka, kwalifikacje rodziców, stan ich więzi emocjonalnej z dzieckiem oraz ewentualne zaburzenia psychiczne dziecka w razie zmiany warunków wychowania³⁹. Jednakże podstawowymi przesłankami zastosowania opieki naprzemiennej są dobro i interes dziecka. Zalety instytucji opieki naprzemiennej to m.in.: 1) możliwość zachowania kontaktu dziecka z obojgiem rodziców, co ma korzystny wpływ

---

³⁵ Zob. w szczególności w perspektywie wykładni art. 107 krio § 1 i 2, stanowiącego: „jeżeli władza rodzicielska przysługuje obojgu rodzicom żyjącym w rozłączeniu, sąd opiekuńczy może ze względu na dobro dziecka określić sposób jej wykonywania i utrzymywania kontaktów z dzieckiem. Sąd pozostawia władzę rodzicielską obojgu rodzicom, jeżeli przedstawili zgodne z dobrem dziecka pisemne porozumienie o sposobie wykonywania władzy rodzicielskiej i utrzymywania kontaktów z dzieckiem. Rodzeństwo powinno wychowywać się wspólnie, chyba że dobro dziecka wymaga innego rozstrzygnięcia; § 2 W braku porozumienia sąd, uwzględniając prawo dziecka do wychowania przez obojga rodziców, rozstrzyga o sposobie wspólnego wykonywania władzy rodzicielskiej i utrzymywania kontaktów z dzieckiem. Sąd może powierzyć wykonywanie władzy rodzicielskiej jednemu z rodziców, ograniczając władzę rodzicielską drugiego do określonych obowiązków i uprawnień w stosunku do osoby dziecka, jeżeli dobro dziecka za tym przemawia”. G. Jędrejek, *Uwagi do art. 58 krio*, w: G. Jędrejek (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz aktualizowany*, Lex/el. 2019.

³⁶ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 18 marca 1968 r., III CZP 70/66, OSNCP 1968, nr 5, poz. 77, OSPiKA 1968, nr 7, poz. 151, Legalis nr 13450.

³⁷ Na marginesie zwrócić należy uwagę, że NSA użył niefortunnego określenia w zakresie pozycji dziecka w rodzinie. Postanowienie Naczelnego Sądu Administracyjnego z 8 listopada 2021 r., sygn. akt I OPS 1/21, ONSA i WSA 2022, nr 1, poz. 3, s. 56, Legalis nr 2632176.

³⁸ Zob. orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 7 czerwca 1950 r., sygn. Ł.C. 522/50, PiP 1950, nr 11, s. 158. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 30 sierpnia 1949 r., sygn. Wa. C. 76/49. Opublikowano: DPP 1950/1/60.

³⁹ Zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 21 listopada 1952 r., sygn. C 1814/52, OSNCK 1953, nr 3, poz. 92, Legalis nr 683972; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 grudnia 1997 r., sygn. I CKN 319/97, LexPolonica nr 346220 oraz orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 16 czerwca 1958 r., sygn. 4 CR 383/57, RPEiS 1959, nr 3, s. 344; RPEiS 1959, nr 4, s. 266. Zob. więcej na: <https://e-prawnik.pl/temat/naprzemienna-opieka-nad-dziecmi-opinia-prawna.html> (dostęp: 22.03.2023).

na przystosowanie społeczne dzieci; 2) zabezpieczenie długotrwałej relacji rodziców z dzieckiem, co jest istotne także dla potrzeb samych rodziców; 3) zmniejszenie niebezpieczeństwa wystąpienia konfliktu między rodzicami i wystąpienia przemocy domowej; 4) wypełnienie zasady sprawiedliwości społecznej w odniesieniu do ochrony praw dziecka⁴⁰. Stosując instytucję opieki naprzemienną, zauważyć należy, że po pierwsze, stwarza ona warunki dla uczestniczenia dziecka w codziennej aktywności każdego z rodziców i obserwowania ich w różnych sytuacjach i rolach życiowych, umożliwia przekazywanie i przyswajanie określonych norm postępowania, wartości oraz wzorców. Po drugie, każdy rodzic, u którego w danym okresie przebywa dziecko, może bez restrykcji czasowych aktywnie uczestniczyć w pozaszkolnych zajęciach dziecka⁴¹. Instytucja pieczy naprzemienną jest także adekwatnym rozwiązaniem w wypadku występowania prawidłowych relacji między rodzicami. Zgoda rodziców w zakresie sprawowania pieczy nad dzieckiem prowadzi także do znacznego przyspieszenia postępowania w sprawach o rozwiązanie stosunków małżeńskich⁴².

Instytucja pieczy naprzemienną niesie ze sobą także sporo zagrożeń, mogących naruszyć interes dziecka. Podstawową zasadą w zakresie sprawowania pieczy naprzemienną jest stworzenie pewnych zasad, więzi i wzajemnego zaufania między samymi rodzicami, aby doprowadzić do prawidłowego wykonywania kontaktów z małoletnim. Często jest to trudne, ponieważ osoby, które się rozstały, nierzadko po procesie wypełnionym negatywnymi emocjami i stresem nie potrafią wypracować porozumienia, stawiając swój interes ponad dobro dziecka⁴³. Dlatego aby piecza naprzemienna mogła w sposób prawidłowy zabezpieczać interes dziecka, warunkiem istotnym jest

---

⁴⁰ E. Kruk, *Arguments for an Equal Parental Responsibility Presumption in Contested Child Custody*, „American Journal of Family Therapy” 2012, vol. 40 (1), s. 33–55.

⁴¹ E. Milewska, *Ocena wpływu opieki naprzemienną na małoletnie dzieci i ich relacje z rodzicami*, Warszawa 2017.

⁴² Zob. wyrok Sądu Okręgowego w Warszawie z dnia 27 listopada 2017 r., sygn. IV C 1212/17, PoSP. W przedmiotowej sprawie sąd nie stwierdził, że wskutek rozwodu miało ucierpieć dobro wspólnego małoletniego dziecka, co stanowiłoby przeszkodę w orzeczeniu rozwodu zgodnie z art. 56 § 2 k.r.o. Przeciwnie: stan napięcia między stronami, ujawniony w pismach procesowych oraz w oświadczeniach składanych ustnie, uzasadnia przekonanie, że odmowa rozwiązania małżeństwa, sprowadzająca obowiązek utrzymywania pozoru dalszego wspólnego pożycia, mogłaby zagrozić prawidłowemu rozwojowi dziecka. Sąd dał wiarę zapewnieniom stron, że wspólne wykonywanie władzy rodzicielskiej na zasadzie naprzemiennego sprawowania pieczy z zamieszkiwaniem dziecka z każdym z rodziców w okresach tygodniowych oraz odpowiednich okresach wakacyjnych i świątecznych będzie dla dziecka rozwiązaniem lepszym niż orzeczenie o zamieszkiwaniu dziecka tylko z jednym z rodziców. W ocenie Sądu naprzemiennie sprawowanie pieczy zapewnia lepszy kontakt dziecka z każdym z rodziców oraz możliwość równego udziału każdego z rodziców w procesie wychowawczym, zapewniając również sprawiedliwy podział odpowiednich obowiązków, w tym kosztów utrzymania i wychowania dziecka, gdy każdy z rodziców osobiście łoży na utrzymanie i wychowanie dziecka, szczególnie dziecka zamieszkującego z każdym z rodziców w powtarzających się okresach; właściwszym i zgodnym z ustawą rozstrzygnięciem może być określenie, że rodzice ponoszą odpowiednie koszty w wysokości równej. W takim wypadku rodzice mają obowiązek równego ponoszenia wszelkich wydatków, wykraczających poza zwykłe i codzienne koszty utrzymania dziecka. W szczególności dotyczy to równego pokrywania opłat wynikających ze wspólnych decyzji dotyczących skierowania dziecka do odpowiednich placówek wychowawczych lub na zajęcia dodatkowe, poddania dziecka kosztownym zabiegom leczniczym itp.

⁴³ Zob. orzeczenie Sądu Okręgowego w Sieradzu z dnia 9 października 2013 r., sygn. I Ca 352/13, PoSP.

postawa rodziców. Często warunek ten nie jest spełniany. Zjawiskiem częstym jest uniemożliwienie lub utrudnianie kontaktów dziecka z rodzicem, a sądy w istocie nie dysponują skutecznymi środkami przymusu, które pozwalałyby na egzekucję tych kontaktów⁴⁴. Na gruncie Kodeksu postępowania cywilnego (dalej: k.p.c.) istnieje instytucja zagrożenia osobie utrudniającej kontakty z dzieckiem nakazem zapłaty na rzecz osoby uprawnionej do kontaktu z dzieckiem oznaczonej sumy pieniężnej za każde naruszenie obowiązku (art. 598¹⁵ k.p.c.)⁴⁵. Sankcje te nie są jednak skuteczne. Z jednej strony są niskie, z drugiej – ich podwyższenie mogłoby obciążyć budżet rodzica w stopniu, który zaszkodziłby małoletniemu. Postuluje się wśród przedstawicieli doktryny, aby sięgać po instytucje mediacji, jednakże i ta wydaje się mało realna w zakresie dostosowania się do jej postanowień. Dlatego konieczna jest nowelizacja przepisów prawa rodzinnego, a być może nawet karna penalizacja utrudniania kontaktów przez jednego z rodziców, aby w ten sposób przeciwdziałać patologicznym praktykom rodziców w zakresie utrudniania kontaktów z dzieckiem.

MOŻLIWE MODELE REALNYCH MECHANIZMÓW PRAWNYCH RÓWNORZĘDNEGO WYKONYWANIA PIECZY PRZEZ RODZICÓW BIOLOGICZNYCH DZIECKA I OJCZYMA (MACOCHE)

Mając na uwadze powyższe rozważania, można stwierdzić, że w polskim systemie prawnym nie ma żadnych realnych mechanizmów prawnych pozwalających na równorzędne wykonywanie pieczy nad dzieckiem przez rodziców biologicznych dziecka, którym przysługuje pełna władza rodzicielska i przez ojczyma (macochę).

Stąd pojawia się pytanie: jakie rozwiązania należałoby albo można byłoby wprowadzić do polskiego ustawodawstwa, aby wzmocnić pozycję rodzica przybranego kosztem drugiego rodzica biologicznego, pozostającego poza wspólnotą rodzinną obejmującą dziecko oraz w wypadku opieki naprzemiennej.

W polskim systemie prawnym władza rodzicielska jest typowym stosunkiem podstawowym, wynikającym z pokrewieństwa bądź przysposobienia, wobec czego ojczym (macocha) nie sprawują faktycznie władzy rodzicielskiej nad pasierbem, chyba że dojdzie do przysposobienia przez jednego z małżonków dziecka drugiego małżonka.

Inaczej sytuacja przedstawia się na gruncie obcych rozwiązań prawnych, gdzie władzę rodzicielską oddziela się od podstawowych więzi rodzinnych i tworzy taki

---

⁴⁴ Zob. m.in. orzeczenie Sądu Rejonowego w Olskuszu z dnia 16 czerwca 2015 r., sygn. III RC 95/15, PoSP. Orzeczenie Sądu Rejonowego w Warszawie z dnia 24 kwietnia 2018 r., sygn. VI Nsm 2419/17, PoSP.

⁴⁵ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2018 r., poz. 1360). Zgodnie z art. 598¹⁵ k.p.c. § 1: „jeżeli osoba, pod której pieczą dziecko pozostaje, nie wykonuje albo niewłaściwie wykonuje obowiązki wynikające z orzeczenia albo z ugody zawartej przed sądem lub przed mediatorem w przedmiocie kontaktów z dzieckiem, sąd opiekuńczy, uwzględniając sytuację majątkową tej osoby, zagrozi jej nakazaniem zapłaty na rzecz osoby uprawnionej do kontaktu z dzieckiem oznaczonej sumy pieniężnej za każde naruszenie obowiązku”.

stosunek jako stosunek autonomiczny, oparty na umowie o odpowiedzialności rodzicielskiej. Tego typu umowa charakterystyczna jest dla systemu prawnego obowiązującego we współczesnej Anglii oraz Walii. W systemie tym odpowiedzialność rodzica wynika ze stosunku prawnego pokrewieństwa, jednakże umowa o odpowiedzialności rodzicielskiej jest przykładem wyjątku od prezentowanej zasady⁴⁶.

W systemie angielskim istnieje instytucja tzw. odpowiedzialności rodzicielskiej, polegająca na sprawowaniu opieki przez ojczyrna bądź macochę nad pasierbem na podstawie cywilnoprawnej umowy o odpowiedzialności rodzicielskiej. Tego rodzaju instytucja powstaje pomiędzy osobami, co do których nie zachodzi relacja prawna pokrewieństwa⁴⁷.

W prawie angielskim, tak jak w polskim, rodzic przybrany to małżonek rodzica biologicznego po wcześniejszym rozwodzie albo śmierci jednego z rodziców biologicznych dziecka. Okoliczność wspólnego zamieszkiwania z rodzicem biologicznym dziecka oraz dzieckiem nie powoduje jeszcze nabycia statusu ojczyrna bądź macochy wobec dziecka. Istotnym i niezbędnym jest zawarcie związku małżeńskiego, a także konieczne jest dokonanie przysposobienia, chociaż w prawie angielskim dopuszcza się uzyskanie odpowiedzialności rodzicielskiej z pominięciem instytucji przysposobienia na podstawie innych instrumentów prawnych. Są nimi: 1) uzyskanie *child arrangements order* potwierdzającego, że dziecko mieszka razem z rodzicem przybranym i pozostaje na jego utrzymaniu, a wobec tego przysługują mu uprawnienia rodzicielskie, 2) uzyskanie *parental responsibility order* na wniosek rodzica przybranego⁴⁸, 3) zawarcie konstytutywnej umowy o odpowiedzialności rodzicielskiej, tj. *parental responsibility agreement*.

Taką możliwość stworzyła nowelizacja ustawy *The Adoption and Children Act of 2002 z 2005 r.*, mocą której do *Children Act z 1989 r.* wprowadzono przepis art. 4a ust. 1, wskazujący, że:

Kiedy jeden rodzic dziecka, posiadający władzę rodzicielską nad dzieckiem, pozostaje w związku małżeńskim (lub jest partnerem cywilnym) z osobą która nie jest rodzicem dziecka („rodzicem przybranym”) wówczas: a) rodzic ten, bądź jeżeli drugie z rodziców dziecka również posiada odpowiedzialność rodzicielską nad dzieckiem to obydwój rodzice, mogą na podstawie umowy z rodzicem przybranym, przyznać rodzicowi przybranemu odpowiedzialność rodzicielską nad dzieckiem; lub b) sąd może, na podstawie wniosku rodzica przybranego, przyznać rodzicowi przybranemu odpowiedzialność rodzicielską nad dzieckiem⁴⁹.

---

⁴⁶ J. Shapiro, *Changing Ways, New Technologies and the Devaluation of the Genetic Connection to Children*, w: *Family Law and Family Values*, red. M. MacLean, Oxford 2005, s. 93.

⁴⁷ W takim przypadku źródłem władzy rodzicielskiej jest wprowadzicie umowa, niemniej status rodzinny osób kompetentnych do zawarcia takiej umowy nie jest z punktu angielskiego prawa obojętny; W. Kosior, J. Łukasiewicz, *Umowa jako źródło władzy rodzicielskiej nad pasierbem – ujęcie modelowe na podstawie angielskiego ustawodawstwa*, „Przegląd Prawniczy Uniwersytetu Warszawskiego” 2017, R. XVI, nr 2, s. 311.

⁴⁸ B. Mitchels, T. Bond, *Legal Issues Across Counselling & Psychotherapy Settings: A Guide for Practice*, London 2011, s. 128.

⁴⁹ Zob. art. 4a ust. 1 *Children Act*: „Where a child’s parent (“parent A”) who has parental responsibility for the child is married to [or a civil partner of,] a person who is not the child’s parent (“the stepparent”) – (a) parent A or, if the other parent of the child also has parental responsibility for the child, both parents may by agreement with the step-parent provide for the

Przedmiotowa umowa zawierana jest zatem pomiędzy rodzicem lub rodzicami biologicznymi dziecka posiadającymi odpowiedzialność rodzicielską a rodzicem przybranym dziecka. Zanim taka umowa zostanie zawarta, koniecznym jest, aby rodzic przybrany pozostawał w związku małżeńskim (lub partnerskim) z posiadającym odpowiedzialność rodzicielską rodzicem biologicznym dziecka i aby rodzic przybrany uzyskał zgodę wszystkich osób sprawujących odpowiedzialność rodzicielską nad osobą i majątkiem dziecka, czyli musi uzyskać zgodę obojga rodziców dziecka. Zgodę na uzyskanie rodzicielskiej odpowiedzialności nad dzieckiem musi zatem wyrazić oboje rodziców biologicznych dziecka, co podkreśla szczególnie charakter tej umowy⁵⁰.

W rezultacie w prawie angielskim istnieje możliwość sprawowania odpowiedzialności rodzicielskiej przez więcej niż dwóch rodziców wobec dziecka. Ponadto w razie braku porozumienia pomiędzy rodzicami biologicznymi dziecka, możliwe jest sądowe przyznanie odpowiedzialności rodzicielskiej na wniosek rodzica przybranego na podstawie art. 4a ust. 1b tej ustawy. Zawierając umowę o odpowiedzialność rodzicielską, rodzic przybrany otrzymuje takie same prawa i obowiązki, jakie przysługują uprawnionym rodzicom biologicznym względem dziecka. Umowa taka nie ma wpływu na dotychczasowy zakres odpowiedzialności rodzicielskiej rodziców biologicznych względem dziecka, a jedynie powoduje zrównanie statusu prawnego rodzica przybranego. Dodatkowo ojczym (macocha) na podstawie umowy o odpowiedzialności rodzicielskiej nie staje się osobą zobowiązaną z tytułu świadczeń alimentacyjnych wobec dziecka, ponieważ pomiędzy ojczymem (macochą) a pasierbem nie powstaje stosunek prawny pokrewieństwa⁵¹.

Zawarcie umowy o odpowiedzialności rodzicielskiej ma jednolity wzór, forma została określona w rozporządzeniu do ustawy (*statutory instrument*) 2009 No. 2026 Children and Young Persons, England and Wales The Parental Responsibility Agreement (Amendment) Regulations 2009⁵². Umowa powinna mieć formę pisemną i zawierać oświadczenia uprawnionych rodziców biologicznych o wyrażeniu zgody na udzielenie odpowiedzialności rodzicielskiej dla rodzica przybranego. Osoby te, łącznie z rodzicem przybranym, powinny złożyć w sądzie podpisy poświadczone za zgodność w szczególnej formie przez Sędziego Pokoju, Sekretarza Sądowego, Asystenta Sekretarza Sądowego albo przez innego uprawnionego do przyjmowania oświadczeń pracownika sądowego upoważnionego przez sędziego⁵³. W sądzie trzeba również złożyć odpowiednie dokumenty poświadczające odpowiedzialność

---

step-parent to have parental responsibility for the child; or (b) the court may, on the application of the step-parent, order that the step-parent shall have parental responsibility for the child”.

⁵⁰ J. Black i in., *A Practical Approach to Family Law*, Oxford 2012, s. 12–15.

⁵¹ Warto też nadmienić, że umowa o odpowiedzialności rodzicielskiej nie podlega wypowiedzeniu, gdyż jedynym sposobem rozwiązania umownego stosunku władzy rodzicielskiej jest interwencja sądu podjęta na wniosek każdego, kto posiada władzę rodzicielską, bądź też na wniosek dziecka.

⁵² Department for Education, *The Children Act: Guidance and Regulations. Family Support, Day Care and Educational Provision For Young Children*, t. 2, Londyn 1991, s. 5–6; N. Lowe, G. Douglas, *Bromley's Family Law*, Oxford 2015, s. 372; R. Powell, *Child Law: A Guide for Courts and Practitioners*, Winchester 2001, s. 34.

⁵³ Podpis nie może być poświadczony przez prawnika (*solicitor*).

rodzicielską rodziców biologicznych dziecka, tj. odpis aktu urodzenia dziecka oraz odpis aktu małżeństwa z informacją o rozwodzie rodziców biologicznych dziecka, aby wykazać, że rodzice ci pozostawali w związku małżeńskim w chwili urodzenia dziecka. Ewentualnie powinni oni złożyć dokument potwierdzający posiadanie odpowiedzialności rodzicielskiej przez ojca biologicznego dziecka. Rodzic przybrany winien przedłożyć dokument potwierdzający zawarcie związku małżeńskiego z rodzicem biologicznym dziecka. Podpisana w ten sposób umowa powinna zostać sporządzona w trzech egzemplarzach (lub trzech kopiach), po jednej dla każdego zainteresowanego, tj. uprawnionych rodziców biologicznych i rodzica przybranego, i przesłana do Rejestru Głównego Wydziału Rodzinnego w Londynie. Po przyjęciu i zaakceptowaniu umowy, każde z rodziców otrzymuje jej jeden egzemplarz wraz z pieczęcią sądu i stosowną adnotacją sądową. Umowa wywołuje skutki prawne z chwilą zarejestrowania. Poza tym w sytuacji przekazywania odpowiedzialności rodzicielskiej nad więcej niż jednym dzieckiem, do każdego przekazania powinna zostać sporządzona odrębna umowa o odpowiedzialności rodzicielskiej⁵⁴.

WNIOSKI DE LEGE FERENDA

Według obowiązujących norm prawnych, obowiązkiem rodzica przybranego jest wychowanie pasierba w ramach pomocy i współdziałania dla dobra rodziny założonej przez rodzica przybranego z rodzicem biologicznym. Obowiązek ten powinien być realizowany w formie działań mających na celu bieżącą pieczę nad osobą dziecka oraz w pewnym ograniczonym zakresie ma stanowić czynności w ramach pieczy nad jego majątkiem. Obowiązujące przepisy nie dają jednakże rodzicowi przybranemu uprawnień w sferze wychowawczej, co sprawia, że osłabieniu ulega jego pozycja zarówno w stosunku do drugiego rodzica biologicznego, jak i do osób trzecich. Przepisy kodeksowe nie przewidują ochrony uprawnień ojczyma (macochy) w sposób bezpośredni, np. w drodze przyznania mu kompetencji do żądania zaniechania ingerencji osób trzecich w sferę, w której realizuje on swoje obowiązki, tylko w sposób pośredni, w zakresie prawa podmiotowego przysługującego jego współmałżonkowi. Tym samym wskazać można, że ustawa nie przewiduje żadnego konkretnego zabezpieczenia realizacji obowiązku, który jest nałożony na rodzica przybranego. Celowym i właściwym wydaje się więc uniezależnienie sytuacji ojczyma (macochy) w zakresie obowiązku wychowawczego od sytuacji rodzica biologicznego, wynikającej z przysługującej mu władzy rodzicielskiej. Takie rozwiązanie pozwoliłoby na uczynienie tego obowiązku samodzielnym, a jego wykonywanie przez rodzica przybranego byłoby całkowicie niezależne oraz podlegałoby ochronie przed ingerencją osób trzecich. Jednocześnie uprawnienie to związane byłoby z żądaniem od określonych organów zastosowania przymusu w razie naruszenia tego obszaru uprawnień ojczyma (macochy) przez osoby nieuprawnione. Uprawnienia i obowiązki przysługujące ojczymowi (macosze) powinny jednak

---

⁵⁴ W. Kosior, J. Łukasiewicz, *Umowa jako źródło władzy rodzicielskiej nad pasierbem...*, op. cit., s. 318.

być ograniczone do bieżącej pieczy nad osobą dziecka i jego majątkiem, poza tym nawet mając taki zakres obowiązków, ojczymowi (macosze) nie przysługiwałoby przedstawicielstwo ustawowe względem dziecka. W szerszym zakresie ujęcie praw i obowiązków rodzica przybranego nie wydaje się konieczne i potrzebne.

Zaproponowany sposób ukształtowania praw i obowiązków rodzica przybranego w zakresie obowiązków wychowawczych byłby więc typowy ze względu na swoje cechy dla instytucji, którą można określić mianem pieczy rodzica przybranego. Instytucja ta mieściłaby w swoim zakresie niektóre uprawnienia i obowiązki typowe dla stosunku władzy rodzicielskiej i byłaby niezależna od władzy rodzicielskiej współmałżonka. Wobec niezależnej sytuacji rodzica przybranego względem sytuacji rodzica biologicznego dziecka zaprzestałby funkcjonować system oparty na założeniu, że działania rodzica przybranego podlegają przyzwoleniu w drodze ingerencji sądu w zakres władzy rodzicielskiej jego współmałżonka. W tym zakresie pojawia się potrzeba stworzenia innego mechanizmu, w tym wyposażenia sądu opiekuńczego w uprawnienie do węższego określania uprawnień i obowiązków ojczyma (macochy), a docelowo pozbawienia go nawet pieczy.

W ten sposób – obok takich instytucji jak władza rodzicielska i opieka czy piecza rodziny zastępczej – pojawiłaby się nowa instytucja. Pojawienie się takiej nowej instytucji mogłoby wpłynąć na zakres zastosowania tych, które dotychczas istnieją. Wobec tego należałoby zastanowić się, czy wprowadzenie pieczy rodzica przybranego do Kodeksu rodzinnego spowodowałoby zmiany w zakresie władzy rodzicielskiej rodziców biologicznych, szczególnie tego z rodziców biologicznych, który pozostaje poza wspólnotą rodzinną z pasierbem.

W tej sytuacji mogą pojawić się dwa rozwiązania. Pierwsze z nich wskazuje na istnienie pieczy rodzica przybranego obok zespołu uprawnień i obowiązków obojga rodziców, nie wpływając na ich zakres. Tego rodzaju sytuacja mogłaby spowodować pojawienie się nowego podmiotu w sferze stosunków prawnorodzinnych, wyposażonego w kompetencje do samodzielnego działania w procesie wychowawczym, jednakże jego pojawienie się nie wpłynęłoby na zmiany w zakresie uprawnień i obowiązków przysługujących rodzicom biologicznym. Tego rodzaju rozwiązanie byłoby podobne do kodeksowego modelu dopuszczającego równoległe i niezależne realizowanie przez kilka osób obowiązków i praw o tożsamej treści względem dziecka.

Jeśli chodzi o wady tego rozwiązania, to po pierwsze, mogłoby ono nie doprowadzić do eliminacji mogących powstać w przyszłości konfliktów pomiędzy rodzicem przybranym a drugim rodzicem biologicznym w zakresie sprawowania bieżącej pieczy. Jeśli drugi rodzic biologiczny posiadałby nieograniczoną władzę rodzicielską w zakresie bieżącej pieczy, mógłby rościć sobie prawo do ingerowania w jej wykonywanie przez ojczyma (macochę), mimo że pozostaje poza wspólnotą rodzinną obejmującą pasierba, i nawet jeśli jego działanie byłoby działaniem w dobrej wierze, mógłby wywierać negatywny wpływ na realizowany proces wychowawczy w ramach rodziny zrekonstruowanej. Po drugie, prowadziłoby do stwierdzenia, że nowe rozwiązanie legislacyjne nie usuwałoby niedoskonałości poprzedniego.

Drugie proponowane rozwiązanie pozbawione jest wad. Zakłada ono wyposażenie rodzica przybranego w uprawnienia i obowiązki w zakresie bieżącej pieczy,

z jednoczesnym pozbawieniem ich drugiego rodzica biologicznego. Takie rozwiązanie wskazuje na potrzebę wzmocnienia pozycji tego podmiotu, który ma faktyczną możliwość prowadzenia bieżącego procesu wychowawczego dziecka. Podobny model stosunków zawarty został w art. 112¹ krio dotyczącym unormowania uprawnień i obowiązków rodziny zastępczej.

Omówione rozwiązanie miałyby zastosowanie tylko w zakresie stosunków w rodzinie zrekonstruowanej. Mimo to tematyka dotycząca zakresu uprawnień i obowiązków rodzica biologicznego, który pozostaje poza wspólnotą z dzieckiem, ma znaczenie bardziej ogólne. Wynika to z faktu, że w każdym przypadku pozostawania rodzica biologicznego poza wspólnotą rodzinną obejmującą dziecko, pojawia się pytanie, czy słusznym jest pozostawienie obowiązków i uprawnień z zakresu bieżącej pieczy po stronie tego, kto nie przebywa z dzieckiem, a w związku z tym nie może ich realizować. Ma to istotne znaczenie w razie separacji faktycznej małżonków, a także w sytuacji, gdy rodzice dziecka nie pozostają w związku małżeńskim, mieszkają osobno, a dziecko na stałe przebywa tylko z jednym z nich. Słusznym się wówczas wydaje wprowadzenie szerszego niż dotychczas korzystania przez sąd z prawa do kształtowania władzy rodzicielskiej z ograniczeniem jej zakresu w stosunku do rodzica pozostającego poza wspólnotą rodzinną obejmującą dziecko. Ograniczenia tego rodzaju powinny zmierzać do pozbawienia uprawnień i obowiązków dotyczących bieżącej pieczy, która może być realizowana tylko przez stały, codzienny kontakt z dzieckiem. Natomiast przyjąć by należało, że pełna władza rodzicielska przysługuje tylko temu rodzicowi, który stale przebywa z dzieckiem we wspólnocie rodzinnej, natomiast zakres uprawnień i obowiązków drugiego rodzica nie obejmuje bieżącej pieczy nad dzieckiem, jeśli nie pozostaje on we wspólnocie rodzinnej z dzieckiem. Takie rozwiązanie pozwoliłoby na przywrócenie sensu pojęciu pełnej władzy rodzicielskiej, a jednocześnie umożliwiłoby dokładniejszy opis stosunków rodzinnych w języku norm prawnych. Reszta to kwestia uregulowania wzajemnych relacji pomiędzy członkami rodziny zrekonstruowanej.

Wobec tych rozważań, które są jedynie wstępnymi postulatami, ale nie wskazują żadnego konkretnego i sprawdzonego rozwiązania w zakresie wzmocnienia pozycji rodzica przybranego, nasuwa się pytanie, czy możliwe byłoby wprowadzenie do polskiego ustawodawstwa rozwiązań przyjętych w prawie angielskim.

Analizując angielski stosunek odpowiedzialności rodzicielskiej, opierający się na umowie, stwierdzić można, że jest to przykład na to, jak może zmienić się współczesny system wartości w prawie rodzinnym. Poza osobami formalnie należącymi do rodziny widoczne są więc także osoby faktycznie włączone do wspólnoty rodzinnej na podstawie bliskich więzi, które jednakże nie mają większego znaczenia z punktu widzenia prawa⁵⁵. Rozważania w zakresie wprowadzenia takiego konstytutywnego kontraktu dotyczącego władzy rodzicielskiej do polskiego ustawodawstwa,

---

⁵⁵ W. Kosior, J. Łukasiewicz, *Umowa jako źródło władzy rodzicielskiej nad pasierbem...*, op. cit., s. 319. Jak wskazują autorzy: „Ojczym bądź macocha są związani z pasierbem więzią powinowactwa. W świetle polskiego prawa rodzinnego więź ta nie jest jednak zbyt doniosła, gdyż poza zakazem zawarcia małżeństwa (art. 14 k.r.o.) i dopuszczalną w pewnych przypadkach alimentacji (art. 144 § 1 k.r.o.) oraz możliwością spadkobrania, więź ta nie daje podstaw do wykonywania władzy rodzicielskiej (por. art. 95 i n. k.r.o.)” oraz formalnego włączenia do rodziny (art. 27 k.r.o.).

wymagają oczywiście przeprowadzenia niezwykle wnikliwych i rzetelnych badań⁵⁶. Najważniejszym jest ustalenie i zbadanie, czy taka forma umowy o władzy rodzicielskiej spełni swoją funkcję w polskim prawie rodzinnym i czy będzie ona miała pozytywny skutek wobec przybranych dzieci, mając na uwadze przede wszystkim ich dobro. Skoro w prawie angielskim na bazie umowy o odpowiedzialności rodzicielskiej władza rodzicielska z postrzegana jest także jako stosunek prawny, którego źródłem może być kontrakt rodzinno-prawny⁵⁷, może również w polskim systemie prawnym taka forma umowy opieki ze strony przybranego rodzica nad pasierbem spełniałyby swoje funkcje i ułatwiła oraz pozwoliła na podejmowanie wielu decyzji względem dziecka ze strony przybranego rodzica, w sytuacji równorzędnego wykonywania swoich uprawnień i obowiązków względem dziecka przez rodziców biologicznych, którym przysługuje władza rodzicielska. W polskim systemie prawnym odpowiednikiem tej instytucji mogłaby być właśnie instytucja tzw. pieczy rodzica przybranego, o której mowa powyżej, a która mogłaby prowadzić do uniezależnienia sytuacji ojczyzna (macochy) w zakresie obowiązku wychowawczego od sytuacji rodzica biologicznego dziecka, a jednocześnie regulowałaby ich wzajemne obowiązki w drodze umowy.

BIBLIOGRAFIA

- Black J. i in., *A Practical Approach to Family Law*, Oxford 2012.
- Department for Education, *The Children Act: Guidance and Regulations. Family Support, Day Care and Educational Provision For Young Children*, t. 2, Londyn 1991.
- Dobrzański B., w: B. Dobrzański, J. Ignatowicz (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 1975.
- Dołęcki H., w: H. Dołęcki, T. Sokołowski, M. Andrzejewski, J. Haberko, A. Lutkiewicz-Rucińska, A. Olejniczak, A. Sylwestrzak, A. Zielonacki (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Lex/el. 2013.
- Gajda J., Pietrzykowski K., w: K. Pietrzykowski, J. Gajda (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2021.
- Grzybowski S., w: S. Grzybowski, W. Czachórski (red.), *System Prawa Cywilnego*, t. I, Wrocław-Warszawa 1985.
- Ignatowicz J., w: J. Ignatowicz, M. Nazar, J. Nowacki, L. Rodak, S. Tkacz, Z. Tobor (red.), *Prawo rodzinne*, Warszawa 2016.
- Ignatowicz J., Pietrzykowski K., w: J. Winiarz, J. Gajda, J. Ignatowicz, J. Pietrzykowski, K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2003.
- Jagielski K., *Istota i treść władzy rodzicielskiej*, „Studia Cywilistyczne” 1963, Kraków.
- Jędrejek G., w: G. Jędrejek (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz aktualizowany*, Lex/el. 2019.

---

⁵⁶ Na temat kontraktualizacji prawa rodzinnego por. J.M. Łukasiewicz, *Ewolucja stosunku alimentacyjnego*, w: E.W. Pływaczewski, J. Bryk (red.), *Meandry prawa – teoria i praktyka. Księga jubileuszowa prof. zw. dra hab. Mieczysława Goettela*, Szczytno 2017, s. 305–315.

⁵⁷ W. Kosior, J. Łukasiewicz, *Umowa jako źródło władzy rodzicielskiej nad pasierbem...*, op. cit., s. 319–320.

- Kosior W., Łukasiewicz J.M., *Umowa jako źródło władzy rodzicielskiej nad pasierbem – ujęcie modelowe na podstawie angielskiego ustawodawstwa*, „Przełęcz Prawniczy Uniwersytetu Warszawskiego” 2017, R. XVI, nr 2, DOI 10.26330/ppuw.2017.02.02.
- Kruk E., *Arguments for an Equal Parental Responsibility Presumption in Contested Child Custody*, „American Journal of Family Therapy” 2012, vol. 40 (1).
- Lowe N., Douglas G., *Bromley's Family Law*, Oxford 2015.
- Łukasiewicz J.M., *Ewolucja stosunku alimentacyjnego*, w: E.W. Pływaczewski, J. Bryk (red.), *Meandry prawa – teoria i praktyka. Księga jubileuszowa prof. zw. dra hab. Mieczysława Goettela*, Szczepiński 2017.
- Marciniak J., *Treść i sprawowanie opieki nad małoletnim*, Warszawa 1975.
- Milewska E., *Ocena wpływu opieki naprzemiennej na małoletnie dzieci i ich relacje z rodzicami*, Warszawa 2017.
- Mitchels B., Bond T., *Legal Issues Across Counselling & Psychotherapy Settings: A Guide for Practice*, London 2011.
- Osajda K., w: K. Osajda, M. Domański, M. Grochowski, G. Matusik, L. Kociuk, P. Mostowiak, J. Pawliczak, M. Prucnal-Wójcik, J. Słyk (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, t. V, Warszawa 2022.
- Pazdan M., Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 15 grudnia 1999 r., I CKN 299/98, OSP 2000, nr 12, poz. 186.
- Powell R., *Child Law: A Guide for Courts and Practitioners*, Winchester 2001.
- Safjan M., *Instytucja rodzin zastępczych. Problemy prawno-organizacyjne*, Warszawa 1982.
- Shapiro J., *Changing Ways, New Technologies and the Devaluation of the Genetic Connection to Children*, w: *Family Law and Family Values*, red. M. MacLean, Oxford 2005.
- Trybulska-Skoczelaś E., w: J. Wierciński, W. Borysiak, M. Manowska, J. Sadowski, E. Skowrońska-Bocian, B. Trębska, E. Trybulska-Skoczelaś, R. Zegadło (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2014.
- Smyczyński T., w: T. Smyczyński, J. Gajda, M. Nazar (red.), *System Prawa Prywatnego. Prawo rodzinne i opiekuńcze*, t. 11, Warszawa 2014.
- Sokołowski T., *Władza rodzicielska nad dorastającym dzieckiem*, Poznań 1987.
- Strzebińczyk J., w: T. Smyczyński, E. Holewińska-Łapińska, W. Stojanowska, J. Strzebińczyk (red.), *System Prawa Prywatnego. Prawo rodzinne i opiekuńcze*, t. 12, Warszawa 2011.
- Strzebińczyk J., *Udział powinowatych dziecka w jego utrzymaniu i wychowaniu według KRO*, Wrocław 1985.
- Sychowicz M., w: K. Piasecki, H. Ciepla, B. Czech, T. Domińczyk, S. Kalus, M. Sychowicz (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2006.
- Szlęzak A., *Prawnorodzinna sytuacja pasierba*, Poznań 1985.
- Haak-Trzaskowska A., w: H. Haak, A. Haak-Trzaskowska (red.), *Matżeństwo (zawarcie małżeństwa, prawa i obowiązki małżonków)*, Warszawa 2022.

Cytuj jako:

Lewandowska-Urbanowicz M., *Obowiązek wychowawczy ojczyrna (macochy) względem pasierba*, „Ius Novum” 2023 (17) nr 2, s. 111–139. DOI: 10.26399/iusnovum.v17.2.2023.15/m.lewandowska-urbanowicz